

10

LET STEEDS OP UWEN DIRECTEUR

1956 | BM o.l.v. directeur Louis Suijkerbuijk tijdens de officiële ontvangst op het stadhuis t.g.v. het 90-jarig bestaan in 1955

Andere tijden, andere zeden. Her en der kwam deze spreuk al eens te pas. Een gebruik waaraan wij vandaag de dag (alleen al vanwege de gemiddelde leeftijd van leden) niet meer aan zouden moeten denken, was het staande repeteren. Zo'n 90 jaar lang was dit evenwel heel gewoon. Een voorstel tijdens de jaarvergadering van 1952 om voortaan zittend te repeteren werd door een van de aanwezigen botweg afgewezen met: *Zittend repeteren lijkt mij volkomen dwaasheid; dat kan en doet een zanger niet*. Het voorstel kwam overigens van de zijde van het toenmalige bestuur dat daarmee een zoveelste poging deed om het chronisch slechte repetitiebezoek te verbeteren.

Ingezonden reacties in dit en ander verband waren eveneens gangbaar. Naar aanleiding van de uitvoering van *Die Schöpfung* van Joseph Haydn op 6 mei 1885 schreef een van de toehoorders bijvoorbeeld het volgende: *De tenoren waren helaas dun, een enkele uitgezonderd; ook schenen zij hunne partij niet genoegzaam ingestudeerd te hebben, hetgeen misschien hieraan te wijten is, dat deze minder bekwamen ook minder de repetitiën hebben bezocht hetgeen voor hen echter dubbel noodzakelijk ware geweest*. ('Die Schöpfung' is overigens het enige werk van Haydn dat ooit door BM werd uitgevoerd | zie ook bij hoofdstuk 2 onder 'De verheffing van het volk').

Onvoldoende voorbereiding is vanzelfsprekend van invloed op de kwaliteit van uitvoeringen. In de tijd dat het ook heel gebruikelijk was dat er uitgebreide verslagen van concerten verschenen in de kranten, werd menigmaal de vinger op de zere plek gelegd. Naar aanleiding van een niet nader gespecificeerd concert op 26 april 1924 verscheen zelfs de volgende aanbeveling in het Dagblad voor Noord-Brabant: *Studeeren zangers, met goeden wil en onverdroten ijver; dan alleen kan de kundige leiding van uw directeur uw stemmen cultiveren en een gaven geacheverden samenklank mogelijk maken*.

Joseph Haydn (1732 – 1809)

Op de pathetische, doch vruchteloze pleidooien van Franz Smits om de werkende leden tot meer ijver met betrekking tot “de repetitiën” te bewegen wezen we al eerder in hoofdstuk 4. In zijn betogen en die van zijn ‘erfopvolgers’ werd vaak ook op het gemoed van de zangers gespeeld of gedreigd met aftreden en dergelijke. Voordien (dat wil zeggen in 1892) voerde het toenmalig bestuur een boetestelsel in om ongegronde afwezigheid tegen te gaan. De hoogste boete (30 cent) werd opgelegd *wegens het verzuimen van, te laat verschijnen bij, of het te vroeg verlaten*

van een Uitvoering. Deze aanleiding zal de zanger van nu ongetwijfeld verbazen, maar dat zal de gele kaart die “zwakke leden” in 1983 ontvingen óók. De aangehaalde boetebepaling kwam overigens niet uit de lucht vallen, want zelfs op het allereerste BM-concert onder leiding van Willem Robert (zie bij hoofdstuk 2 onder ‘Statuut 1895 | Zangvereniging Breda’s Mannenkoor’) op 2 mei 1917 constateerde een verslaggever van De Bredenaar dat *na de pauze de rijen der zangers op onverklaarbare wijze zichtbaar gedund waren*.

Een beproefde strategie tijdens ‘de dynastie Smits van Waesberghe’ was ook ‘het paaien’ van de zangers. Een voorbeeld: *Secretaris en Penningmeester getroosten zich alle moeite om ons concert te Antwerpen te doen slagen. Ondergeteekende beijvert zich om U een “plaisante” dag te bezorgen. Doch aan U om het artistiek peil van dit concert tot de hoogste volmaaktheid op te voeren*.

Het betreffende concert was ter gelegenheid van niks minder dan de Wereldtentoonstelling van 1930. Aan de schier onuitroeibare mores onder (een deel van) opeenvolgende generaties zangers om de repetities niet al te serieus te nemen, kwam pas in de loop van de tachtiger jaren van de vorige eeuw een einde. Eén van de oorzaken daarvoor was simpelweg het verschuiven van de wekelijkse repetitie van woensdag- naar donderdagavond. Daarmee ging de Bonte Woensdagavond Club (BWC), met de Beurs Modern als ‘clubhuis’, ter ziele. Verstokte leden daarvan repten zich nog wel eens *in de pauze* van de repetities naar de Grote Markt. Aan deze kwalijke gewoonte om er tussentijds tussen uit te knippen maakten zangers van het allereerste uur zich echter al schuldig. In het eerste jubileumboek (dat ter gelegenheid van 50 jaar BM werd uitgebracht – zie op laatste pagina van hoofdstuk 7) wordt in dit verband geschreven over *de verslapping van den lust der werkende leden*.

De Beurs Modern, foto Stadsarchief - Breda uit 1972 | Aanleiding om de repetitieavond te verschuiven waren de TV-voetbaluitzendingen op woensdagen. Illustratief in dit verband is het volgende: Tien dagen voor een concert in 1962 verschenen er, vanwege een wedstrijd, vóór de pauze maar 20 van de 59 zangers die het koor toen telde op de repetitie. De avond eindigde met een kleine 40 man. Hierop verklaarde een verbolgen bestuur *dat de gedemonstreerde laksheid ongetwijfeld zeer nare repercussies dreigt op te roepen, indien de beoordeling van onze uitvoering op 20 mei a.s. onverhoopt*

ongunstig mocht uitvallen. Het betreffende concert kreeg evenwel “een redelijk goede pers” (zie bij ‘Nobody knows, een religieus intermezzo’). Volgens onze eerste kastelein Huub van Outhesden (zie bij hfd. 9 onder ‘De toog van Haven 7’) zaten er destijds (gedoeld wordt op de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw) *in de Beurs-Modern op de Grote Markt toch gauw zo’n 40 zangers na te kaarten*. In de BM-kronieken duikt de BWC voor het eerst op in 1948. Op 14 januari van dat jaar was er een Algemene Ledenvergadering: *Na afloop van het officiële gedeelte wordt de avond voortgezet met zang en declamatie door tal van leden. De organisatie is daarbij in handen van de feestcommissie van De Bonte Woensdagavond Club (BWC), welke eveneens tekent voor de jaarlijkse feestavond op 5 mei. Vanzelfsprekend is het weer een groot succes, want al zingt het koor in die jaren niet altijd even goed, feesten kunnen de toenmalige leden als de beste* (zie wat dit laatste aangaat ook hfd.6 onder ‘Feestavonden, bacchanalen en schandalen’).

In 1931 nam Tony het BM-roer over van zijn vader. In menig opzicht beleefde hij moeilijker tijden dan zijn pa. Behalve met *lege stoelen* na de pauze kreeg hij te maken met *halfvolle zalen* als gevolg van een snel veranderende tijdgeest die niet iedereen kon bijbenen. Ter illustratie een bloemrijk citaat uit een persverslag van een niet nader gespecificeerd concert in het najaar van 1935 waarbij de publieke belangstelling weer eens veel te wensen overliet:

Hoe jammer en raadselachtig is het toch dat een koor, geboren en getogen uit de Bredasche gemeenschap, bij het geven van een concert niet mag bogen, zelfs op geen stukken na, op die belangstelling, waarop tal van ontspanningen van bescheidener allure mogen rekenen. Sport jaagt duizenden mensen met drommen naar elkaar, de jazz met blèrende negers en kaduke stemmen heeft velen tot dolzinnige bewondering gebracht, maar wanneer een koor, dat een geschiedenis rijk is en een programma samenstelt dat zeer afwisselend is, voor te artistiek wellicht

wat te verbrokkeld maar in ieder geval alles geeft wat de menselijke stem aan schoonheid kan geven, staan daar honderden klapstoelen in het gelid te gapen en is bijna blij, als het koor pauzeert, een deel ervan tenminste door de zangers wordt bezet. Dit ontmoedigende verschijnsel kan niet al te vaak worden herhaald, want een koor heeft tot roeping en taak schoonheid te geven aan de luisterenden. Wanneer de laatsten wegblijven, blijft alleen de stilte over en onze zangers zijn toch nog te goed om de eenzaamheid op de vlucht te jagen.

In het voorafgaande haalden we onder meer het beboeten en paaïen aan als top-down maatregelen in een hopeloze strijd tegen de geschetste bierkaai. Een bottom-up poging om de leden te bewegen tot een serieuzere repetitiementaliteit stamt uit 1928. Tijdens de Algemene Ledenvergadering van dat jaar werd een prijsvraag uitgeschreven die leidde tot het formuleren van de ‘Tien geboden voor de zanger’. Niet dat dat in de praktijk veel uitmaakte, maar toch. Met name het 3^e gebod ‘Let steeds op Uwen directeur’ is overigens nog altijd actueel. Het verschijnsel van zangers die ‘hun blad staan op te vreten’ is zo oud als het koor zelf. Deze plastische uitdrukking is afkomstig van onze huidige directeur Hans de Wit en slaat op de hardnekkige gewoonte om met gebogen hoofd naar de partituur te turen in plaats van op de slag van de dirigent te letten. Dat deze gewoonte een doorn in het oog is van iedere dirigent die wil ‘spelen’ met de muziek, moge duidelijk zijn. Het effect van onoplettendheid van zangers valt een professionele luisteraar natuurlijk meteen op. Naar aanleiding van een gastoptreden op 15 september 1957 bij een concert van Opera Italiana in een uitverkocht Concordia, stond er bijvoorbeeld in Dagblad De Stem te lezen: *De geïnspireerde soepele directie van de heer Suijkerbuijk verplicht de zangers voor alles zijn aanwijzingen te volgen. Anders bestaat het gevaar van detonaties door niet nauwkeurig gelijktijdig inzetten.* De zangers werd verweten hier, *in tegenstelling met de nauwkeurigheid van pianist Frijters, te gemakkelijk mee om te gaan.*

De tien geboden voor de zanger

- I. Woont regelmatig de repetities bij en komt op tijd, opdat anderen niet op U behoeven te wachten.
- II. Schenkt steeds Uw volle aandacht aan het in te studeeren werk.
- III. Let steeds op Uwen Directeur.
- IV. Neemt steeds Uw vaste plaats op het koor in.
- V. Betaalt getrouw Uw contributie.
- VI. Treedt steeds humaan op tegen Uw medeleden; dit bevordert den onderlingen vriendschapsband.
- VII. Wendt U met gegronde klachten tot het Bestuur en niet tot Uwe medeleden.
- VIII. Bergt na afloop der repetitie Uw partij behoorlijk op.
- IX. Heb achtung voor en vertrouwen in het Bestuur en den Directeur.
- X. Houdt den naam van Uwe Koninklijke Zangvereeniging ten allen tijde en te aller plaatse hoog.

Louis Suijkerbuijk geldt als een van de grensverleggende dirigenten die BM rijk is geweest. Een volstrekt nieuw genre wat hij in 1954 introduceerde was de negrospiritual. Tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw behoorden deze (in 1944 door de zwarte Amerikaanse soldaten ‘ge-

ïmporteerde’) godsvruchtige liederen tot het populaire concertrepertoire. In *Nobody knows, een spiritueel intermezzo* wordt tevens ingegaan op de revival van de spiritual na het aantreden van Hans de Wit als dirigent.

Een koor bestaat vanzelfsprekend bij de gratie van voldoende zangers. Ledenwerfacties zijn dan ook van alle BM-tijden. Het volgende citaat, ter inleiding van een dergelijke campagne, stamt bijvoorbeeld uit 1898:

Eene vereeniging, geheel aan de kunst gewijd, trekt zijn leden uit alle rangen en standen der maatschappij, van elken leeftijd. Hoofden van groote zaken, eenvoudige handswerklui, mannen met grijzende haren, jongelingen met het zachte dons op de bovenlip, men vindt ze op ‘Mannenkoor’, allen bezielde met liefde voor de kunst.

Het werven van nieuwe zangers ging in de loop van de BM-historie met regelmaat gepaard met het aanbieden van zangcursussen. De allereerste cursus voor ‘aspirant werkende leden’ – *ten doel hebbende eene gelegenheid daar te stellen tot het aanleeren van den Zang* – werd (voor zover viel na te gaan) in het najaar van 1881 gegeven. In april 1996 werd contact gezocht met Nieuwe Veste, centrum voor kunsten Breda. Met het oog op het “verhogen kwaliteit eigen koorleden” en “aanwas nieuwe leden” werden er toen aan Haven 7 “in samenwerking met de muziekschool Nieuwe Veste een aantal koorlessen verzorgd”. Het jaar daarop bood dit ‘centrum voor de kunsten’, op initiatief van BM, een gratis toegankelijke opleiding tot koorzanger aan. De ledenwerflogan *Geef ruimte aan je stem, kom zingen bij BM!* werd in 2005 bedacht en sindsdien met enige regelmaat ‘hergebruikt’.

Breda's Mannenkoor

De Koninklijke zangvereniging Breda's Mannenkoor start in april met de opleiding van een aantal mannen tot koorzanger. In samenwerking met muziekschool ‘De Nieuwe Veste’ is een cursusprogramma ontwikkeld dat aspirant-koorleden in staat moet stellen op korte termijn te integreren in het thans 65 leden tellende koor.

Aanleiding tot het instellen van een koorschool is enerzijds de toenemende vergrijzing en anderzijds de kwaliteitseisen die het programma aan het koor stelt.

Zo vraagt de voorbereiding op de jaarlijkse uitvoering van de Night of the proms Breda, naast de overige optredens, een repetitieschema waarin veelsoortige muziek vlot kan worden ingestudeerd.

Gedeelte van het wervingsartikeltje in Dagblad De Stem van 02-03-1997. De lessen werden gegeven door Natasja Hilverink. Natasja (thans actief als zelfstandig zangpedagoog) was destijds als docent verbonden aan Nieuwe Veste. Ook in 1998 en 1999 gaf zij lessen in de zangtechnieken om te kunnen zingen in koorverband (uit: BN/DeStem d.d. 19-10-1999)

Een van de belangstellenden die op het krantenartikeltje reageerde was Simon Keep. Daar heeft hij nooit spijt van gehad. Tijdens een vanwege corona verlate ‘nieuwjaarsreceptie’ (ofwel bij de ‘lente-bijeenkomst’) op zondagmiddag 10 april 2022 liet Simon zich dus met plezier de speciale BM-speld voor 25 jaar ‘trouwe dienst’ opspelden. Zijn ‘trouwe dienst’ behelsde (en behelst nog altijd) meer dan zingen alleen. Vanaf 2007 tot in 2013 vervulde Simon onder meer de taak van voorzitter van de muziekcommissie en was hij als zodanig betrokken bij de programmering van te zingen werken bij alle uitvoeringen. En als lid van de ‘selectiecommissie nieuwe dirigent’ had hij eveneens invloed op de benoeming van Hans de Wit die op 2 juni 2008 zijn eerste, feestelijk omrande, BM-repetitie ten beste gaf.

April 2008 | Selectiecommissie nieuwe dirigent bijeen in Hotel Brabant | Vlnr: Hans Talboom, Wim van Asten, Chris Knook en Simon Keep.

Hans de Wit in actie bij een repetitie in 2013.

Voor de nostalgische ‘oude garde’, die verwend was geweest met grootschalige concerten in samenwerking met professionele vrouwenkoren en symfonieorkesten ten tijde van Marcel Verhoeff, was het even schakelen geblazen. Een andere persoonlijkheid, andere artistieke opvattingen en ander repertoire. Een enkeling kon de bocht niet nemen en vertrok. Het gros van de leden kreeg echter al gauw in de gaten dat de zorg voor de BM-kernwaarden in goede handen terecht was gekomen. Kortom: *Hans de Wit: Voor kwaliteit, solidariteit en gezelligheid.*

Over de verslapping van den lust der werkende leden

De moeilijkste opgave voor opeenvolgende BM-besturen en dirigenten in verleden, heden en toekomst, was en is misschien wel het vinden van een juist evenwicht tussen kwaliteit en gezelligheid. In zekere zin is er immers sprake van een ‘natuurlijk’ spanningsveld tussen zangers enerzijds en dirigenten en besturen anderzijds. De doorsnee zanger komt uit liefhebberij naar de repetities; hij is immers een amateur. Een dirigent daarentegen verbindt zijn professionele naam en faam aan een zangvereniging en wil daarom (met steun van het geldende bestuur) ‘scoren’. In hoofdstuk 6 konden we lezen waartoe deze scoringsdrift in het verleden zoal kon leiden (zie onder ‘Over zangwedstrijden, bacchanalen en schandalen’). Kwaliteit en gezelligheid zijn evenwel hoe dan ook de keerzijden van dezelfde medaille. Eenzijdig druk leggen op presteren is vragen om problemen, gezelligheid primair stellen gaat ten koste van het bereikbare zangniveau. Binnen dit spanningsveld is *“gemopper en gekletsch”* van de kant van de zangers van alle BM-

tijden, evenals de aansporingen, verwijten, smeekbeden en pleidooien van de zijde van besturen. Het geciteerde kwam al eerder te pas in hoofdstuk 4 onder ‘De ferme hand van Franz’. Franz had het daarover tijdens een emotionele toespraak enkele maanden na zijn aantreden als president in 1902. Daarbij wees hij ook op de “armzalig bezochte repetitiën”. Nou viel er destijds trouwens best wel wat te klagen met betrekking tot de ‘repetitiën’. Nadat Franz de bestuurlijke touwtjes in handen had genomen werden de repetities bijvoorbeeld (in de zomermaanden) opgeschroefd van 2 naar 4 keer per week (!). Standaard daarbij was een 4 uur lange repetitie op de zondagmiddag. Wat nog meer verbazing zal wekken is het feit dat er in dat jaar zowel op 1^e als op 2^e kerstdag door de ‘werkende leden’ werd gerepeteerd en dat ‘gewone leden’ door het nieuw aangetreden bestuur werden aangespoord om *een der beide feestdagen eens te gaan luisteren, men zal zeker genieten, daar zijn wij zeker van.*

Zittende ‘werkende leden’ o.l.v. ‘directeur’ Hans de Wit tijdens een maandagavondrepetitie met de toeg van Haven 7 in het blikveld. Hoewel zangtechnisch gezien zitten uit den boze is, zouden wij vandaag de dag langdurig staande repeteren natuurlijk een “volkomen dwaasheid” vinden. Hans bewandelt een gulden middenweg door steeds alleen de partijen die hij ‘onder handen neemt’ te verzoeken te gaan staan. Dit verzoek kan vanzelfsprekend ook aan ‘tutti’ gericht zijn. De foto stamt uit de ‘El Mundo tijd’ van ons pand (zie bij hfd. 5 ‘Op netten stand gelegen’).

Wanneer men alle overleveringen over de bedroevend slechte repetitiementaliteit vanaf ‘den beginne’ tot ver in de jaren tachtig van de vorige eeuw op een rijtje zet, dan is het welhaast een wonder dat BM ooit tot ‘de grote drie’ behoorde

(zie hoofdstuk 6) en anno 2023 nog altijd tot de goed bezette en betere amateurkoren van Nederland gerekend mag worden. Menigmaal in haar geschiedenis heeft haar voortbestaan vanwege de gewraakte instelling van (tenminste een deel van) de zangers namelijk aan een zijden draadje gehangen. Voor de eerste keer reeds in 1872 toen medeoprichter en eerste BM-president Frans Smits er de brui aan gaf en ook Heinrich Umland het (tijdelijk) voor gezien hield. Met behulp van diverse inval-dirigenten probeerde Mr. Max van Dam (de kortstondige opvolger van Frans Smits) te redden wat er te redden viel door *de zondagse matinees voor de gewone leden* (dat wil zeggen de Heeren Concerten – zie vorig hoofdstuk) zoveel mogelijk doorgang te laten vinden. De malaise bleef evenwel niet onopgemerkt. De volgende illustratieve passage is afkomstig uit het in 1874 verschenen boek ‘Breda en de Bredanaars – door een Bredanaar’:

Onder de gezelschappen of vereenigingen die tot sieraad strekten van Breda, behoorde ook enkele jaren Breda's Mannenkoor. De luister dier nuttige en aangename vereeniging is veel getaand. Waar is de tijd dat zij bekroond met een gouden eermetaal uit Rotterdam wederkeerde? Waar is de tijd dat de bovenzaal van Het Gouden kruis 's zondags te klein was voor trouwe leden? Indien er niet spoedig verandering komt, kan men gerust op haar toepassen: zij werd geboren, groeide voorspoedig en stierf. Hare buitengewone uitvoeringen zijn ontaard in een café-chantant. Er heerst onder de leden een malaise die niet te overkomen schijnt. Besturen van allerlei nuances hebben getracht den toestand te verbeteren, maar geen enkel is geslaagd. 't Kwaad zit in den boezem der vereeniging.

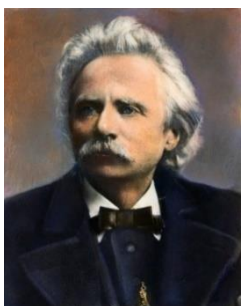

Ca. 1893, *Café-chantant* in de Nes te Amsterdam (olieverf op doek door Isaac Israëls). Een 'zangcafé' wordt wel gedefinieerd als: "Een type muzikale gelegenheid waar door vooral lokale mensen muzikale optredens worden gegeven". Bij dergelijke optredens komen *luchtig repertoire en gezelligheid* op de eerste plaats. Maar waar de onbekende Bredase auteur het in 1874 heeft over *ontarding* in café chantant, klonk er 'tezelfdertijd' vanuit de hoek van zowel de 'werkende' als de 'gewone' leden juist *de roep* om wat meer café chantant naast alle 'zware kost'. Over smaak valt m.a.w. bij uitstek te twisten en aldus geschiedde vanaf den beginne tot heden. .

'Den toestand' liet in 1888 in ieder geval nog steeds te wensen over. Op 22 januari van dat jaar publiceerden *eenige buitengewone leden van Breda's Mannenkoor* namelijk een open brief:

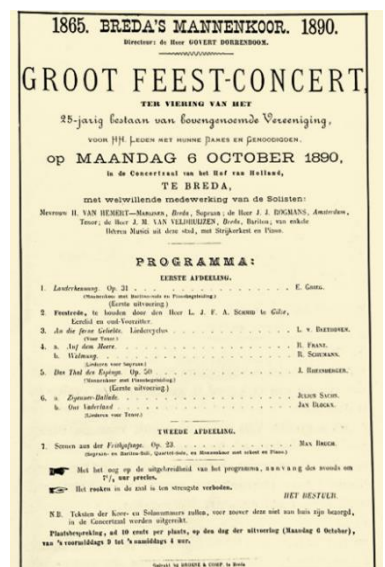
Het schijnt dat de buitengewone leden van Breda's Mannenkoor zich dezen winter tevreden moeten stellen met het afgeloopen concert van 8 december j.l. Wij weten niet, of er een degelijk stuk in studie is; wel hooren wij van gezellige bijeenkomsten van werkende leden. Verre van ons, dat wij dat afkeuren; die bijeenkomsten toch bevorderen de goede verstandhouding tussen de leden. Wel keuren wij het ten zeerste af, dat dezen winter nog slechts één (zegge één) degelijk (!) concert is aangeboden. Ons dunkt, dat zij aanspraak mogen maken op meer.

In 1890 zou de vraag "of er een degelijk stuk in studie is" niet aan de orde zijn geweest. Ter gelegenheid van de viering van het 25-jarig bestaan van BM stonden namelijk twee premières op het programma van een 'Groot Feestconcert' en wel: *Landerkennung* van Edvard Grieg en *Das Tal des Espingo* van Josef Rheinberger

Edvard Grieg (1843 – 1907) was een Noors componist uit de tijd van de Romantiek (1820 – 1910). Hij wordt nog altijd beschouwd als de belangrijkste Noorse componist. Zijn bekendheid dankt hij o.m. aan de *suite* die hij schreef bij *Peer Gynt*, een op volksverhalen gebaseerd toneelstuk van Henrik Ibsen. *Landerkennung* (Landkjenning) is eveneens gebaseerd op een oud verhaal dat gaat over de legendarische Noorse koning Olav Trygvason. De première van het werk (oorspronkelijk geschreven voor bariton, mannenkoor, orgel en blazers) was op 17 mei 1872. 'Landerkennung' is het enige werk van Grieg dat voorkomt op de repertoirelijst van BM. Ten tijde van Marcel Verhoeff (1992-2006) werd het bij zijn aantreden 120 jaar oude werk opnieuw ingestudeerd. Merk op dat het bij de

BM-première ervan in 1890 een *eigentijdse* compositie van een *eigentijds* componist betrof. Als zodanig paste het 'degelijke stuk' dus ook helemaal in de 19e eeuwse liedertafeltraditie met 'per definitie' romantisch, nationalistisch en religieus repertoire (zie bij hfd.6 onder 'Een uitstapje met Ludwig Felix Brandts Buijs'). Dit gold ook voor 'Das tal des Espingo' (d.d. 1868) van Rheinberger.

Ook Josef Rheinberger (1839 – 1901) geldt als een representant van de Romantiek. *Das Tal des Espingo* is een ballade voor mannenkoor en groot orkest. Van een groot orkest was bij het 'Groot-feestconcert' in 1890 overigens geen sprake. Evenals thans doorgaans het geval bij concerten werd het koor destijds door een pianist begeleid. De betreffende ballade is het eerste, maar niet het enige werk van Rheinberger op onze repertoirelijst. In 1993 vond de BM-première plaats van 4 van de 7 delen uit de *Messe in B-dur opus 172*, t.w.: *Kyrie*, *Gloria*, *Sanctus* en *Agnus Dei*. Deze delen stonden ook op het programma van een concertmis in de barokke St. Carolus - Borromeuskerk te Antwerpen (waarover elders meer). Thans wordt bij gelegenheid, zoals een rouwdienst of adventsconcert, alleen nog maar het *Kyrie* uit deze zgn. *Rheinbergermesse* uitgevoerd.

Het betreffende feestconcert werd een succes. Toch bleef in de jaren daarop sprake van "een malaise onder de leden die niet te keren schijnt". In het seizoen 1892 – 1893 werden ook slechts 2 van de gebruikelijk 4 concerten gegeven en haakte (waarschijnlijk mede daarom) zo'n 30% van de *gewone leden* af. In de loop van 1892 hield Govert Dorrenboom het dan ook voor gezien. Offici-

eel legde hij tijdelijk om gezondheidsredenen zijn dirigeerstok neer, maar in feite was hij de lakse repetitiementaliteit van de *werkende leden* meer dan beu. In reactie hierop voerde het bestuur een *boettestelsel* in dat ons vandaag de dag op de lachspieren zal werken. Een van de bepalingen luidde:

Een Werkend Lid, dat eene Oefen-Vergadering niet tegenwoordig is, betaalt een boete van tien cents. Slechts dan zal een Werkend Lid van boete worden vrijgesteld, wanneer het, na gedurende eene week ongesteld te zijn geweest, den Directeur schriftelijk kennisgeeft de Oefeningsvergadering wegens voortdurende zijner ongesteldheid niet te kunnen bijwonen.

In de praktijk bleek het stelsel (dat ook voorzag in een 5 cents boete op het te laat verschijnen op of het te vroeg verlaten van de repetities) evenwel niet te werken. "In arren moede" werd het daarom maar weer afgeschaft (om in later jaren, met meer succes, weer te worden ingevoerd). Tot opluchting van het verdoolde bestuur keerde Govert echter, ondanks het onverminderd slechte repetitiebezoek, in het najaar van 1893 terug in de schoot van de vereniging. Met zijn rentree beleefde BM een kleine opleving. Naar aanleiding van een geslaagd matineeconcert op 4 november van dat jaar verscheen er zelfs een optimistisch verslagje in de plaatselijke courant: *Is Bredasch Mannenkoor eenigen tijd wat men noemt sukkelend geweest, thans is dat koor wederom in volle kracht. Ruim 40 zangers zongen met gloed een viertal nummers op eene meer dan verdienstelijke wijze.* Het koor groeide zelfs in enkele weken weer aan tot een kleine 50-tal leden en in de Nieuwe Bredasche Courant repte men al over de intrede van "een nieuw tijdperk van bloei voor de liedertafel Breda's Mannenkoor". In het betreffende bericht stond ook een verrassende aankondiging: *Teneinde de leden aan te moedigen is door het bestuur bepaald, dat op een nader aan te wijzen dag in den maand December een operette opgevoerd zal worden.*

De betreffende aankondiging zal vast op een misverstand berust hebben, want hoe studeer je in één maand tijd een operette in? Bovendien paste het genre totaal niet in de liedertafeltraditie waarbij vnl. specifiek voor 4-stemmig mannenkoor geschreven werken ten gehore werden gebracht. In feite duurde het ook tot 1961 al eer het allereerste operettewerk tot het BM-repertoire ging behoren. Het betrof het *Wolgalied* uit Der Zarewitsch van Franz Léhar. Ruim 30 jaar later (in 1999) volgde het *Viljalied* uit Die lustige Witwe, eveneens van Léhar. Dit lied werd t.b.v. het BM – Najaarsconcert in 2013 (in een arrangement van Hans de Wit) opnieuw ingestudeerd. De solo werd destijds (op voorspraak en bemiddeling van Hans) gezongen door Lilian Farahani. Ook tijdens het jubileumconcert t.g.v. het 150 jarig bestaan in 2015 stal Lilian veler harten in haar schalkse rol van Vilja (zie ook bij hfd.2 onder 'Door romantiek gedreven'). Hiermee is echter de plaats van de operette in de repertoiregeschiedenis tot op heden (2022) volledig verteld.

Noot: Het lied *Im Prater blüh'n wieder die Bäume* van de beroemde Weense operettecomponist Robert Stolz zou daaraan toegevoegd kunnen worden. 'Im Prater' komt weliswaar niet uit een operette, maar past daar qua sfeer heel wel bij. Tijdens een gelegenheidsconcert op 19-12-2019 in De Nobelaer te Etten-Leur werd de solopartij gezongen door Nico Bolmer. Nico, 1^e tenor en lid sinds 2015, is de enige zanger in de BM-gelederen die 'conservatorium klassieke zang' op zijn CV heeft staan.

Meer dan een hoopvolle opleving bleek het matineeconcert toch niet geweest te zijn, want ten tijde van de jaarvergadering in februari 1897 telde het koor nog slechts 31 werkende en 42 gewone leden en *de stemming is dan zodanig dat de verkiezing van bestuursleden een langdurige kwestie wordt door de onwil van velen in enigerlei functie benoemd of herbenoemd te worden*. En op een vraag van toenmalig president Meeuwesen aan Govert *wat de vereniging op dat moment zou kunnen presteren* luidde het antwoord dat BM zijns inziens *aan geen enkel concours of zelfs maar festival zou kunnen deelnemen*. Crisis alom dus en medio mei 1899 gooide Govert het bijltje er voorgoed bij neer. Aanleiding daartoe was het tot uitbarsting komen van *een reeds lang slepende kwestie tussen een deel van de leden en de directeur*. Nergens viel te achterhalen wat die kwestie inhield. Ook niet of 'leden' in het citaat betrekking heeft op werkende dan wel op gewone leden. Maar hoe het ook zij, de tijd om de gehele vereniging 'op de schop te nemen' diende zich steeds nadrukkelijke aan en in het najaar van 1901 was het zover. Het toenmalige bestuur en de in 1899 benoemde waarnemend directeur (dhr. H. Kuijlaars) traden af om de weg vrij te maken voor een reorganisatiecommissie onder leiding van Franz Smits. In april van dat historische jaar werd Govert Dorrenboom 'teruggehaald' en wederom benoemd tot 1^e directeur. Tegelijkertijd werd de jeugdige, maar reeds succesvolle, Jan Ingenhoven aangesteld tot 2^e directeur. De adem van de pas 26-jarige Jan bleek evenwel te heet in de nek van Govert en reeds in augustus van datzelfde jaar "vraagt en krijgt hij op de meest eervolle wijze ontslag".

Over de 'reorganisatie van 1902' en de wonderbaarlijke wederopstanding van BM schreven we reeds in hoofdstuk 4 (zie onder 'De ferme hand van Franz'). Maar wie mocht denken dat daarmee tevens 't kwaad in den boezem was bezworen heeft het mis. Franz en de zijnen mochten dan wel voorkomen hebben dat het koor op de drempel van de 20^e eeuw uiteen spatte, met de repetitiementaliteit bleef het zagezegd 'huilen met de pet op'. Gedurende zijn presidentschap dreigde Franz dan ook diverse keren met aftreden vanwege de aanhoudende "laksheid en gebrek aan discipline". Eind mei 1925 gooide hij echter daadwerkelijk vanwege "te weinig medewerking en teveel tegenwerking" de handdoek in de ring. Hierbij speelde eveneens "de uitbarsting van een lang slepende kwestie" een rol, maar ook in dit geval ontbreken alle sporen naar de speci-

fieke achtergronden daarbij. In zijn algemeenheid reppen 'de kronieken' echter wel over een "bij tijd en wijle autoritair optreden" van de regenteske president dat menigeen "in het verkeerde keelgat" kon schieten. Maar hoe dan ook, staande de jaarvergadering in juni van datzelfde jaar kwam Franz op zijn besluit terug en stelde hij zich (daarbij gesteund door 102 van de 109 uitgebrachte stemmen) opnieuw "aan het hoofd van de vereniging". Dit ruime mandaat betekende echter geenszins dat ook het boetekleed werd aangetrokken en het gedaan was met 'de inzinkingen', want: *De omstandigheden dwingen mij U onomwonden mede te delen dat inzinkingen zooals die wel eens voorkomen, zich den laatsten tijd herhaaldelijk vertoonen. Wanneer hierin niet spoedig verandering komt, dan is het, hoe hard het ook klinke, gedaan met Mannenkoor*.

Deze noodkreet uit een brief van Franz aan alle zangers stamt uit februari 1930 en het was tevens zijn laatste in een lange reeks vanaf 1902. Tijdens de Algemene Ledenvergadering op 26 november 1930 droeg hij immers, met een emotioneel "houdt van de mannen" (zie bij hoofdstuk 4 onder 'Zo vader, zo zoon') de voorzittershamer over aan zijn zoon Tony.

Over halfvolle zalen, lege stoelen en gele kaarten

In de inleiding citeerden we een pathetische ontboezeming van een gedesillusioneerde recensent van een BM-concert in 1935. Hieruit blijkt zonneklaar dat deze met zijn muzikale opvattingen was

blijven steken in de romantiek van de 19e eeuw. Anno 2022 zal geen weldenkende verslaggever het trouwens nog in zijn hoofd halen om over 'blèrende negers met kaduke stemmen' te schrijven en de bewonderaars van, pak 'm beet, Louis Armstrong als 'dolzinnig' te bestempelen.

Louis Armstrong (1901 – 1971) | In 1935 genoot deze virtuoze trompettist en zanger met zijn karakteristieke 'raspende' stemgeluid al een aantal jaren wereldfaam vanwege o.m. zijn plaatopnames en tournees door Amerika en Europa. En nog altijd wordt Louis Armstrong beschouwd als 'een der groten' uit de wereld van de jazzmuziek.

De aangehaalde klaagzang moet begrepen worden tegen de achtergrond van de uitvinding van de radio in het laatste decennium van de 19^e eeuw. Vanaf het begin van de 20^e eeuw kwam het toestel in steeds meer huishoudens terecht. Daarmee ging een wereld van onconventionele muziek open die aan 'onze vaandeldrager' niet was besteed. Al gauw werd echter duidelijk dat de liedertafelromantiek van BM geduchte concurrentie ondervond vanuit 'de nieuwe wereld'. Vanwege "een voortdurende afname van de publieke belangstelling" dientengevolge "en daarmee van de recette" werd het destijds steeds moeilijker om concerten te organiseren. Om die reden besloot het toenmalig bestuur om in de

zomer van 1938 de zondagmiddagrepertories te laten vervallen. Toen ze in september van dat jaar weer werden hervat hield Tony de zangers voor *dat wij hiermee een nieuw seizoen inzetten, dat voor het verenigingsleven zwaar onder den druk der tijden zal staan. In kan slechts hopen en vertrouwen, dat in ons intern verenigingsleven zelve de kracht zal gevonden worden om aan de moeilijkheden het hoofd te bieden. Eerste voorwaarde daartoe is: het hooger opvoeren der praestaties en van ons muzikaal kunnen. Klemmender dan ooit klinkt daarom mijn oproep: komt ter repetitie, allen, zoo eenigszins mogelijk zonder uitzondering.*

De uitvinding van de radio aan het einde van de 19^e eeuw wordt in het algemeen toegeschreven aan Guglielmo Marconi. Vanaf het begin van de 20^e eeuw kwam het apparaat in steeds meer huishoudens terecht. De afbeelding betreft een Philips Radio 634A. Deze zgn. 'Lentebode' werd in 1933-34 gebouwd en kostte destijds f 220,-

De zorgen waarop Tony anticipeerde rijkten vanzelfsprekend veel verder dan de bekommernis om mager gevulde zalen en karige recettes. De schaduw van nazi-Duitsland trok immers al over Europa. Met zijn klemmende oproep "komt ter repetitie, allen," haakte Tony evenwel weer aan op het *bij tijden dramatisch slechte repetitiebe-*

zoek. Dat ook hij, evenals zijn vader en grootvader, te maken kreeg met een zwaar tekortschietende repetitiementaliteit moge blijken uit de brandbrief waarmee hij kort na zijn aantreden als president in 1931 luid en duidelijk aan de bel trekt:

Zangers van Breda's Mannenkoor, ik wil mij vooralsnog niet de mogelijkheid indenken, dat ons hoogstaand koor door de verzwakte en tanende ambitie onzer werkende leden moet weggewijnen, maar dan moet er gehandeld worden, anders bestaat die mogelijkheid wel! Ik doe derhalve een dringend beroep op U allen! Komt ter repetitie, want het bestaan onzer vereniging komt op het spel te staan.(...) En dan: hebt gij het besluit om Mannenkoor metterdaad te steunen genomen: komt op tijd! Zondag 1 uur precies; Woensdag half 9 precies! Op iedere repetitie dient het volle concertprogramma te worden gezongen! Dat gaat niet wanneer men, zooals tegenwoordig, ruim een half uur over tijd begint. Gij weet dat als zanger veel te goed!

In veel opzichten had Tony een aardje naar z'n vaartje. Ook hij schreef brieven in allerlei toonaard om 't kwaad in den boezem te bezweren en ook hij hield (vergeefse) donderpreken tijdens de reguliere en buitengewone ledenvergaderingen. De volgende passage komt uit een dergelijke 'preek' met een concert op 17 november 1932 in het verschiets: *Weet men dan nog niet dat homogeniteit in den koorzang nooit verkregen kan wor-*

den met repetities van 60 of 70 zangers, als er 140 man moeten zijn, die met volle overgave het geheel te dienen hebben? Moet er dan weer gewacht worden op de laatste repetities, dat men zich verwaardigt nog eens te komen, in de mening dat president en directeur dan niet te klagen hebben? Neen Heeren, zóó komen wij er niet!

"De schade valt in zoverre mee, dat de pers het optreden (voor een matig bezette zaal) zonder meer positief beoordeelt" – citaat '125 jaar KZBM'). Maar Tony's vertwijfeling over het dramatisch slechte repetitiebezoek stak in september 1933 weer luid en duidelijk de kop op: *Hoeveelen zijn er niet, die de noten van hun partij*

niet kennen? Moet alles weer op goed geluk af gebeuren? En moet ik tot in den treure blijven herhalen, dat op deze manier ons Mannenkoor een tweede of derde klas vereeniging wordt, waarmede noch door Directeur, noch door Eerevoorzitter en bestuur eer te behalen is?"

Ook deze keer bleek het zo'n vaart niet te lopen, want (aldus de kronieken): "Desondanks mogen de opeenvolgende concerten als meer dan geslaagd worden beschouwd". Maar geslaagd of niet, de zalen bleven halfvol. Om daar wat aan te doen werd toen besloten om de concerten tegen sterk verlaagde prijzen ook voor *niet-leden* toegankelijk te maken (zie vorig hoofdstuk voor het verschil tussen 'werkende leden' en 'leden' van BM). Opmerkelijk daarbij was de achterliggende, want in feite '19^e eeuwse', bedoeling *om breede kringen van de Bredasche bevolking – en vooral de muziekliefhebbers – in staat te stellen uitstekende concerten bij te wonen en daardoor bij te dragen aan de muzikale beschaving en ontwikkeling* (zie ook hoofdstuk 2 onder 'De verheffing van het volk'). De zalen raakten echter nog steeds niet gevuld en in het Dagblad voor Noord-Brabant werd er met een beschuldigend vingertje gewezen: *Zou de radio, met haar geweldige voorraad import elck-wat-wilsmuziek in de huiskamer, niet veel op d'r geweten hebben?*

Voorbeeld van een affiche (in dit geval van de burgemeester van Borne) waarmee 230.000 "niet in werkelijken dienst zijnde gewone dienstplichtigen" bevel kregen om zich m.i.v. 29 augustus 1939 te melden bij een van de mobilisatieverzamelpunten.

Enfin, in augustus 1939 werd Tony 'onder de wapenen geroepen' en er volgden ongewisse jaren waarin BM onder het stof van de wereldgeschiedenis dreigde te verdwijnen. Waarom dit niet gebeurde zal in het hoofdstuk 'BM en de bezetting en bevrijding van Breda' uit de doeken worden gedaan. Wat na een moeizame wederopstanding echter meteen weer de kop opstak, was 't *kwaad*. En hekelde Franz Smits in 1902 in een emotionele toespraak *het blijven plakken na de tusschenpauze en dan niet meer medezingen*, uit 1956 stamt een ietwat sarcastische postscriptum onder een bestuurlijk schrijven aan alle zangers:

PS. Voor hen die dit nog niet bekend mocht zijn: de repetities op Woensdagavond vangen aan te 8 uur en worden ook na de pauze voortgezet. In de brief zelf werd erop gewezen dat bij het instuderen van repertoire -waaronder vooral ook nieuwe werken- U niet gemist kunt worden, terwijl van een homogeen koor geen sprake kan zijn.

De nieuwe werken betroffen *Let me pray, oh Lord*, dat in opdracht van Tony door Rob Ecléma werd geschreven, en *De Stad* van Oscar van Hemel. Deze werken werden uitgevoerd tijdens het uitgestelde jubileumconcert op 18 mei 1956 (zie ook bij hfd. 7 onder 'Aan BM opgedragen enz.'). 'De Stad' is een symfonisch gedicht voor mannenkoor, solisten en solo-instrumenten. De baritonsolo werd destijds vertolkt door Leo Ketelaars (1922-1992, zie foto). Leo zong graag werken van toen eigentijdse ('moderne') componisten, zoals Oscar van Hemel, Henk Badings en Herman Strategier. Met diverse werken van o.a. deze componisten uit de 20e eeuw werd de naoorlogse vernieuwing van BM-repertoire ingeluid.

Ook met deze zoveelste brandbrief in de BM-historie gaven 'de jongens van de bierkaai' zich echter nog lang niet gewonnen. 'De jongens van de bierkaai', omdat niet iedereen over één kam geschoren dient te worden. Tijdens een buitengewone ledenvergadering in oktober 1961 hamerden Tony en de zijnen bijvoorbeeld *mede namens een 25-tal trouwe zangers* op het volgende:

Waar het op aankomt, is om in de huidige omstandigheden kostbare bewijzen van Verenigingstrouw te tonen. Dit eist van ons allemaal beheersing en discipline!! Beheersing in het zoeken naar uitvluchten om niet tijdig of helemaal niet naar de repetitie te komen. Discipline tijdens de repetitie en in de pauze, waarbij het verlaten van ons verenigingslokaal door velen als een minder vriendschappelijke geste wordt beschouwd. Vriendschap en eensgezindheid zijn de pijlers waarop onze vereniging gedragen wordt.

Twee maanden na deze zoveelste poging om een betere repetitiementaliteit te bewerkstelligen 'erfde' Tony's zoon Marcel de voorzittershamer. Ook deze 4^e telg uit 'De dynastie Smits van Waesberghe' (zie bij hoofdstuk 4) wist het tijt echter niet te keren, want ook hij kreeg gedurende zijn presidentschap *te maken met een bij tijden dramatisch laag repetitiebezoek*. Een teleurstellend optreden te Helmond in oktober 1962 leidde ertoe dat het bestuur *zich diepgaand over de voortzetting van zijn taak wil gaan beraden*. Hierop volgde een buitengewone algemene ledenvergadering waarvan geen notulen bewaard zijn gebleven, *zodat het aldaar besprokene in lengte van dagen een groot vraagteken zal blijven* (aldus de kronieken). In elk geval gooide Marcel de handdoek niet in de ring, want hij hield het uiteindelijk vol tot in het najaar van 1978. Met ingang van 30

november van dat jaar is het de beurt aan Hans Talboom (zie hoofdstuk 7, 'Hans Talboom | Zanger van de eeuw'). Uit zijn 'Bestuurlijk en Muzikaal Testament' blijkt dat ook ten tijde van zijn voorzitterschap de instelling van een deel van de zangers te wensen over liet. Hans en de zijnen namen in verband hiermee in januari 1983 een origineel besluit: *Zwakke leden ontvangen een zgn. GELE KAART waarin zij worden verzocht op de eerstvolgende repetitie aanwezig te zijn*. Waarschijnlijk sorteerde ook déze vorm van berisping onvoldoende effect (of riep ze irritatie op), want vanaf oktober 1984 werden zwakke leden *door de partijcommissaris of ander lid telefonisch benaderd (aangemoedigd) de eerstvolgende repetitie weer aanwezig te zijn*.

CONCORDIA - BREDA

VRIJDAG 18 MEI a.s. aanvang 8 uur n.m. precies

Jubileum-Concert

ter gedenktijd van het 90 jarig bestaan

Koninklijke Zangvereniging

BREDA'S MANNENKOOR

De LOUIS SUKKERBUK

MEDEWERKENDE:

BRABANTS ORKEST

ROOS BOELSMA - Alt

HELEEN VERKLEY - Sopraan

LEO KETELAARS - Bariton

Koorwerken voor Mannenkoor, Orkest en Solisten

TOEGANGSPRIJZEN:

BALCONS 2.00 (bel. inbegr.)

ZAAL 1.50 (bel. inbegr.)

De gele kaart is natuurlijk bekend vanuit de voetbalsport, de sport die reeds in 1924 werd aangemerkt als de grote boosdoener waardoor menige zondagmiddagrepetitie in het honderd loopt en in 1935 verfoeid in een eerder aangehaald pathetisch stuk over 'duizenden mensen die in drommen naar elkaar worden gejaagd'. In een bestuurlijk schrijven d.d. 10 april 1961 werd er echter, n.a.v. het feit dat er weer eens *te weinig leden op de woensdagavondrepetitie aanwezig* waren, opnieuw (en eveneens in pathetische bewoordingen) naar o.m. 'de sport' als concurrerende boosdoener verwezen: *Zou het nu beslist niet mogelijk zijn om hierin verandering te brengen? We hebben de handschoen op te nemen tegen de moderne middelen van ontspanning. Betaalde sport, toto, radio en televisie, het zijn de moderne vrijetijdsbestedingen, die ons voeren of gaan voeren naar passiviteit. Gaan we niets meer "zelf doen"? Dat kan toch niet. We geloven er ook niet aan. We moeten eigen aktiviteit blijven ontplooiën; wij moeten inspireren, elkaar opwekken, elkaar opjagen onze roeping te vervullen als zangers.*

Tot zo ver de bloemlezing over *'t kwaad in den boezem der vereeniging* en bezwering daarvan gedurende ruim 125 jaar. Donderpreken, smeekbeden, pleidooien, paaien, beloningen, geboden, boetstelsels of gele kaarten; niets hielp. IJs en weder dienende worden de repetities heden ten dage trouw bezocht. Een 'Brabants kwartiertje' is er niet meer bij en we zouden heel raar opkijken van lege stoelen na de pauze. Maar waarom heeft het zolang geduurd voordat de hartstochtelijk gewenste discipline koorbreed werd opgebracht? Wel, er is een zeker verband tussen het verplaatsen van de repetities op woensdagavond naar respectievelijk donderdag-, dinsdag- en maandagavond (zoals elders reeds werd aangehaald). Welbeschouwd is er echter maar één echt steekhoudende verklaring voor dit 'voorbeeldige gedrag' in de laatste paar decennia en dat is de almaar voortschrijdende vergrijzing van het koor. Op de 'teldatum' 22-12-2022 bedroeg de gemiddelde leeftijd van de zangers exact 75,18 jaar. In 1998 was dat bijvoorbeeld 56,8 en naarmate we teruggaan in de geschiedenis waren de 'werkende leden' gemiddeld genomen nog een flink stuk jonger. Wim Gielen (zie vorig hoofdstuk onder 'Kleren maken de man') werd bijvoorbeeld op 38-jarige leeftijd lid en Hans Talboom op zijn 25^e. Ad Takx, de man die BM in 1945 van de ondergang redde, was zelfs maar 22 lentes jong (!). Kortom, *jongelingen met het zachte dons op de bovenlip, men vond ze vroeger op 'Mannenkoor'.*

11 april 2022 | 'Vergrijsde (ons-kent-ons) koorleden' op hun vaste stek na de maandagavond-repetitie. Vlnr: Jan Vlieg, Ruud van Hellenberg Hubar, Rob Kraakman, Leopold Beels van Heemstede, Matt van Bracht en Bas Kooijman (zie ook hfd. 9 onder 'De toog van Haven 7').

Nobody knows, een spiritueel intermezzo

Een koor dat niet regelmatig haar repertoire vernieuwd verliest haar aantrekkingskracht voor zangers en publiek. Het is dus zaak om met enige regelmaat met 'iets nieuws' te komen. Een noviteit die op het conto van Louis Suijkerbuijk geschreven kan worden is de *negrospiritual*. In 1954 introduceerde deze bijzondere dirigent het welbekende *Nobody knows*. Onder zijn directie volgende daarna nog *Go down Moses*, *Old black Joe*, *I got a robe* en *Steal away*. Drie van deze liederen beleefden in januari 1955 hun BM-première in de spiksplinternieuwe kapel van sanatorium De Klokenberg.

Oude ansichtkaart van het *sanatorium De Klokenberg* aan de rand van het Mastbos. De Klokenberg, dat in juni 1954 haar deuren opende, was in de vijftiger jaren van de vorige eeuw het grootste en modernste tuberculozen sanatorium van Nederland. Door gebrek aan patiënten kwam er in 1968 een einde aan de sanatoriumfunctie. Nadien werd het complex o.m. als hartchirurgisch centrum in gebruik genomen. Na een ingrijpende verbouwing (na jaren van leegstand) werd in 2019 het luxe appartementencomplex 'Landgoed De Klokenberg' opgeleverd.

Jo Frijters en Otto Deden, de respectievelijke opvolgers van Louis Suijkerbuijk, vulden het betreffende repertoire aan met *Battle ob Jericho*, *Bless the Lord* en *Mary had a baby*. Tenslotte werd nog *Ezekiel saw the wheel* in 1974 door interim-dirigent Wim Koch aangeleerd. Nadien verdween de spiritual zoetjesaan van het concertprogram-

ma. Sinds de aanstelling van Hans de Wit als dirigent in 2008 is evenwel sprake van een revival van het genre. Hans haalde niet alleen de 'gouwe ouwen' *Steal away* en *Mary had a Baby* van stal, maar breidde het lijstje kort na zijn aantreden uit met *You raise me up*, *Into my heart* en *Deep river*. De oorspronkelijke populariteit van de spiritual

was overigens te danken aan Martin Koekelkoren en zijn Mastreechter Staar. Na het overrompelende succes van een in 1950 uitgegeven LP (met *Die Zwölf Räuber* als openingsnummer - zie bij hoofdstuk 7 onder '1903 | Toast') was er in den lande geen enkel zichzelf respecterend mannenkoor dat niet mee wilde deinen op 'de klapper' van de Staar. De BM-première van 'de twaalf rovers' was, evenals *Nobody knows*, eveneens in

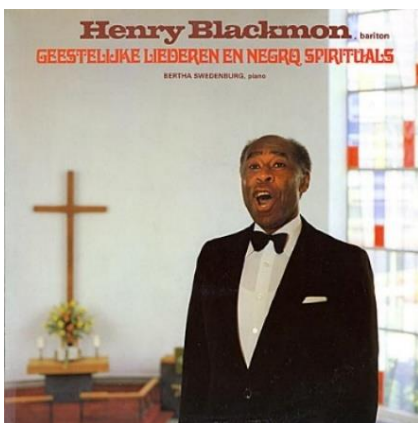
1954 tijdens een concert in Concordia op 18 februari van dat jaar. Het betreffende concert viel bij 'de pers' evenwel niet in goede aarde. Een recensent van Dagblad De Stem schreef onder meer: *Wij herinneren ons nog de gedurfde, frisse programma's die het Breda's Mannenkoor ons vroeger voorzette. In plaats daarvan hoorden wij nu slechts zoete, wij zouden haast zeggen zoetelijke, romantische werken.*

Een verslaggever van De Bredasche Courant ging nog een stapje verder. Hierbij moesten vooral ook de première-nummers en de BM-solisten (vlnr. Bart van Heusen en Lou Cools) het ontgelden:

Het liefst zoudt ge van dit concert niets dan goede dingen schrijven. Daarom is het zo jammer dat B.M., wat programmasamenstelling betreft, de klok had teruggezet en vrijwel geheel op liedertafelstijl had afgestemd: het grote euvel, waaraan dit concert mank ging, was een teveel aan gevoel, als U mij begrijpt. (...) een nummer als Die Zwölf Räuber in een gesuikerde bewerking van Imjanov is toch waarlijk niet meer te savoueren, zelfs niet -of zeker niet- indien de vertolking visioenen van geestvervoering oproept. Om nog maar te zwijgen van de negro-spiritual Nobody knows, door de solist met Al Jolson-allures voorgedragen.

Dat was even slikken dus. Beide nummers hebben 'desondanks' nog tot in de tachtiger jaren van de vorige eeuw op het concertprogramma gestaan. Een uniek concert in dit verband was op 20 mei 1962. Ons bij uitstek 'witte' mannenkoor trad toen (eveneens in Concordia) voor de eerste en laatste keer op met een zwarte solist, te weten Henry Blackmon.

Henry Blackmon (1923-2004). Het levensverhaal van Henry is heel bijzonder. Kansarm geboren in een sloppenwijk; met de Amerikaanse invasie op Normandië in 1944 voor het eerst voet aan Europese wal gezet; weergekeerd naar Amerika waar Henry het diploma Bachelor of Music behaalde en als muzikleraar aan de slag ging; in de vijftiger jaren naar Nederland gekomen, getrouwd met een Nederlandse en in Den Haag blijven hangen alwaar hij tot op hoge leeftijd dirigent was van het kerkkoor van de American Protestant Church. Een opleiding tot professioneel zanger heeft Henry nooit genoten, toch stond hij "op de beste concertpodia van Nederland en andere Europese landen". Als "zwarte parel" flonkerde hij "tussen het crème de la crème van Nederlandse solisten", zoals: Elly Ameling. Aafje Heynis, Max van Egmond en Herman Schey. Bij heel wat uitvoeringen van o.m. de Mattheus Passion was Henry een veel gevraagd solist. In een tijdperk waarin zwarte zangers in het klassieke genre nog een grote uitzondering waren, zal dat her en der toch wel met enig opzien gepaard zijn gegaan. Gediscrimineerd heeft Henry zich echter nimmer gevoeld (bron: Van een bijzondere bejegening heb ik nooit iets gemerkt | artikel van Haro Hilkema in Trouw t.g.v. Henry's 75^e verjaardag in 1998).

Een eveneens eenmalig en bijzonder gebeuren binnen dit spirituele kader betrof het opluisteren van een dienst ter gelegenheid van de 150^e verjaardag van het Leger des Heils. Een delegatie van de toen eveneens 150 jarige KZBM (dat wil zeggen het BM-Promokoor) zong bij die gelegenheid enkele spirituals en een drietal werken uit het Russisch-orthodoxe kerkrepertoire. Ook dit religieuze repertoire beleefde met de komst van Hans de Wit een wedergeboorte met liederen

van Dimitri Bortnjansky. Het eerste lied van deze grootmeester uit de tijd van de Russische Romantiek was *Kolj slawjen*. Het werd in 1977 door Jan Verbogt (over wie elders meer) geïntroduceerd. Dertig jaar later leerde inval-dirigent en BM-zanger Jan de Graaff het koor *Tebe Poem* zingen. En Hans de Wit vulde het Bortnjansky-repertoire in 2010 aan met *Mnogaja Ljeta* en het *Cherubijnenlied* (nr.7) en in 2013 met *Otsje Nasj*.

6 september 2015 | Optreden van het *BM-Promokoor* t.g.v. 150 jaar Leger des Heils in het gemeenschapshuis van het Korps Breda aan de Thomas Vincidorstraat 2 alhier. Het niet meer bestaande 'promotiekoor' (waarover elders meer) luisterde de speciale dienst op met de spirituals *Into my heart* en *You raise me up* en met *Mnogaja ljeta*, *Tebe Poem* en *Kolj slawjen* uit het Russisch orthodoxe kerkrepertoire. Zoals gebruikelijk werd het recitatief van 'Nog vele jaren' ('*Mnogaja ljeta*') geschreven en gezongen door BM-solist Henk van der Maaten. Ook over deze BM-veteraan (want lid sinds 1972) elders meer.

Jan de Graaff voor de ingang van Haven 7 tijdens het Gevelconcert in 2005. Jan maakte in 2004 de overstap van het Made's Mannenkoor naar BM. Dit in 1927 opgerichte koor is gespecialiseerd in het zingen van eigen bewerkingen van Russische liederen. Het introduceren van 'Tebe poem' door Jan is daarom niet verwonderlijk.

Geruime tijd was Jan ook dirigent van het gereformeerd kerkkoor van Nieuwendijk. Op verzoek van Marcel Verhoeff nam hij 'daarom' met enige schroom de taak van repetitor op zijn schouders. In het begin van 2008 nam Jan afscheid van BM waarna hij kort daarop kwam te overlijden.

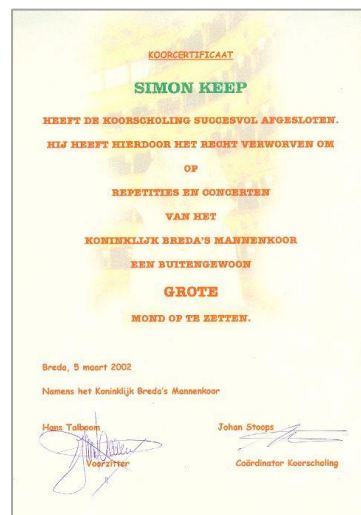

Louis Suijkerbuijk (1906-1988), BM-dirigent in de periode 1952 – 1961. Louis was een vreemde eend in 'de BM-dirigenten bijt'. Als enige in de reeks dirigenten voor en na hem had hij namelijk geen conservatoriumopleiding*. Louis was chemicus van beroep en de eigenaar van een zeepfabriek in Wouwe. In 1960 verplaatste hij zijn zakelijke activiteiten naar Portugal waardoor hij moest stoppen als dirigent van BM. Van deze autodidact is verder bekend dat hij een uitstekend pianist was, goed kon improviseren en reeds op 15-jarige leeftijd, in korte broek, een kerkkoor in Roosendaal leidde. Een blad voor de mond nam hij ook al niet, want tijdens een jaarvergadering in december 1959 leverde Louis ongezoeten kritiek op het feit dat er nooit een volledig bezette repetitie is en dat er onder de leden veel muzikale analfabeten zijn. Ook achtte hij het onjuist om de zangers stompweg noten te laten instuderen en ze daarna als papagaaien te laten optreden. | *Mogelijk gold dit ook voor de eerste BM-dirigent, Gijsbert Rosu (zie bij hfd. 2 onder '5 oktober 1865 | Liedertafel Breda's Mannenkoor).

Geef ruimte aan je stem, kom zingen bij BM

Zoals ieder koor bestaat BM bij de gratie van een voldoende aantal zangers. Ledenwerfacties zijn daarom ook zo oud als het koor zelf. Een koor valt of staat niet alleen met genoeg zangers, maar tevens met de geboden kwaliteit. 'Kwaliteit' is dan ook een van de drie kernwaarden die BM vanaf haar oprichting hoog in haar vaandel had staan. Niet voor niets gingen met het oog daarop ledenwerving en het aanbod van al dan niet gratis zangcursussen vaak hand in hand. Volgens een reglement van een cursus voor adspirant-leden uit 1897 betaalden kandidaten voor het bijwonen der lessen eene wekelijksche bijdrage van 10 cent. De zangcursussen stonden destijds onder leiding van den onder-directeur. Deze besliste tevens over de duur ervan, maar in geen geval langer dan een jaar. Na het volgen van de lessen werd je overigens niet zonder meer tot BM toegelaten, want: *Aan het einde van den cursus wordt den adspirant-leden ten overstaan eener vaste commissie van 5 leden, bestaande uit den directeur, de onder-directeur en 3 werkende leden, een examen afgenomen. Wie aan de eischen voldoet, wordt als werkend lid aangenomen.* In de 19^e eeuw werden met andere woorden duidelijke opleidingseisen aan aspirant zangers gesteld. Dit met het grote voordeel dat de geslaagden na afloop over voldoende theoretische en praktische muzikale kennis beschikken om vanaf het eerste begin volledig inzetbaar te zijn (citaat uit een persbericht over een cursusaanbod in het najaar van 1881).

Ook de lessen die Natasja Hilverink destijds in de periode 1997 – 2001 aan de muziekschool gaf, waren trouwens voor 'nieuwkomers' verplichtend. Een eindexamen behoeften de kandidaat-zangers niet af te leggen, maar (aldus een toenmalig bestuursbesluit): *Na afronding van de koorschool krijgen de deelnemers een certificaat uit handen van de voorzitter.*

De in de inleiding aangehaalde ledenwerfactie uit 1898 was overigens een heel opmerkelijke, want van persoonlijke aard. Het aldaar geciteerde (van de hand een onbekende, maar vast 'ingewijde' afzender) stond namelijk in een 'open brief' in de plaatselijke courant. *Op men vindt ze op "Mannenkoor", allen beziel met liefde voor de kunst volgt: Welaan dan zangers van Breda! Waarom blijven dan zoovelen uwer nog van verre staan? Gij dienaars in den tempel der H. Cecilia, waarom aarzelt ge nog steeds U bij "Mannenkoor" aan te sluiten? En gij vooral oud-leden, wat verhindert U nog langer terug te keeren tot de Alma Mater; hebt ge haar ooit kunnen vergeten?*

Merk op dat ook oud-leden werden aangespoord om zich weer aan te sluiten bij het koor. Dat behoeft niet te verbazen. In de laatste jaren van de 19^e eeuw zat 'de klad' er immers goed in. Dit had een hoop bestuurlijk gerommel en leegloop onder de 'werkende' en 'gewone' leden tot gevolg. Zoals eerder uit de doeken werd gedaan (zie bij hfd. 4 onder 'De dynastie Smits van Waesberghe') haalde Franz Smits vervolgens aan het begin van de 20e eeuw de bezem door de vereniging en kreeg BM er, na een meeslepend betoog van Jan van Poppel, in één klap 117 nieuwe zangers bij. Diens redevoering had bovendien een evenzeer fascinerend na-ijleffect, want in de paar maanden erna steeg het aantal zangers tot over de 300 (!) Nadat de 'spijtoptanten' van lieverlee weer hadden bedankt, bestond het koor pakweg een half jaar na 'het wonder van Breda' uit zo'n 200 man. Gaandeweg kalfde dit aantal steeds een beetje af. Ter herdenking van (onder meer) de 25^e verjaardag van de 'reorganisatie van 1902' reisde BM in 1927 met 170 zangers af naar Düsseldorf (alwaar het koor grote indruk maakte met de uitvoering van Wagners 'Pilgerchor' - zie bij hfd. 5 onder '1904 | Kunstenaar bij de gratie Gods'). *Bij de aanvang van het seizoen*

1934-1935 telde het koor op papier nog maar 120 zangers (waarvan nog niet de helft op de repetities verscheen). Met de Tweede Wereldoorlog in het verschiep kalfde het koor steeds verder af. Op een groepsfoto die ter gelegenheid van de 75e verjaardag van BM op 6 oktober 1940 voor de poorten van de Sint Barbarakathedraal werd genomen, staan immers nog slechts 83 zangers afgebeeld. En in oktober 1942 werden zelfs alle repetities tot nader order afgelast, omdat *de koorbezetting met zo'n 20 à 25 man (waaronder partijen van 2 of 3 personen) tot een absoluut minimum is gedaald*. Op de inspanningen van Ad Takx om BM na de bevrijding van Breda te 'reanimeren' komen we nog uitgebreid terug, want deze eertijdse secretaris verrichtte namelijk óók een wonder door in november 1944 zo'n 70 zangers 'op de been' te brengen. Ten behoeve van een benefietconcert voor het Rode Kruis op 11 februari 1945 dienden 'de 10 geboden' uit 1928 wel eerst opnieuw uitdrukkelijk onder de aandacht gebracht te worden: *Goed kijken naar de directeur; beheerscht zingen (niet schreeuwen); bij niet goed gekende passages mond houden en zwijgen!*

Bij het Najaarsconcert op 24-11-1976 stond BM met 54 zangers op het podium van Concordia. Dit concert (m.m.v. Thérèse Steinmetz en Trio Nico van der Linden) had het motto *Breda Melody* meegekregen en werd gepresenteerd door de bekende Bredase jazzpianist/entertainer Joep Peeters (zie ook bij hfd.4 onder 'Au revoir meneer Marcel').

Na de bevrijding van Breda in oktober 1944 tot aan de begin negentiger jaren van de vorige eeuw moest BM 'het doen' met gemiddeld genomen zo'n 65 zangers. Gedurende die decennia telde het koor bij tijden dus soms minder, dan wel met méér zangers. Tijdens *Breda Melody* in 1976 (zie bovenstaande foto) stond het koor bijvoorbeeld dus met 54 man op het podium en bij het *Internationaal Koor Festival* in 1987 te Arnhem met slechts 46 (zie bij hfd. 6 onder 'Gewogen en te licht bevonden'). In de periode Jo Frijters (1962 -1965) daarentegen *nam het aantal leden toe van 64 naar 72, maar het zijn er nog steeds te weinig om het door hem beoogde prestatieniveau te bereiken*. Waarschijnlijk heeft de 'idee-fixe' dat BM uit 100 zangers zou moeten bestaan om goed voor de dag

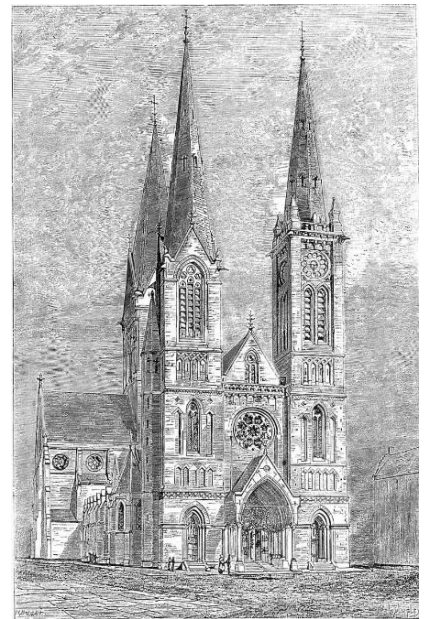

te kunnen komen in die jaren binnen de koorgeleiders postgevat. Dat zou tenminste afgeleid kunnen worden van een ledenwerfactie die niet lang na diens noodgedwongen afscheid van BM op touw werd gezet: *Als resultaat mag de vereniging enkele nieuwe leden noteren; de beoogde sprong van 80 naar 100 leden wordt echter nog niet gehaald*. Nadien duikt 100 in de archieven steeds vaker op als een standaard streefgetal.

Jo Frijters, BM-dirigent in de periode 1962 – 1965. Hoewel Jo slechts korte tijd onze dirigent is geweest, was hij reeds vanaf 1955 als repetitor bij het koor betrokken. In 1961, het jaar waarin Louis Suijkerbuijk veelvuldig voor zaken in het buitenland vertoefde, trad Jo op als waarnemend dirigent. Hij kende zijn pappenheimers dus door en door toen hem werd gevraagd om Louis definitief op te volgen. Jo verbond hier ‘dus’ de voorwaarde aan “dat alle leden de volledige repetities op tijd en regelmatig” zouden bijwonen. Volgens Huub van Outhesden (zie hfd.9 onder ‘De toog van Haven 7’) was bij zijn repetities “het koor vrijwel altijd voltallig aanwezig. Als iemand ‘ns wegbleef werd hij zonder pardon op zijn nummer gezet of je moest een geldige reden hebben gehad”. Volgens de schrijvers van ‘125 jaar KZBM’ bleef evenwel het repetitiebezoek (met ‘het voetbal’ als grote boosdoener) regelmatig “veel zorgen baren” (zie ook bij het voorgaande onderwerp). Jo was overigens geen onbekende in het dirigentenwereldje van Breda. Voor zijn aanstelling per 1 januari 1962 bij BM dirigeerde hij namelijk al vanaf 1944 het gerenommeerde mannenkoor van de St. Barbarakathedraal (waarvan hij tevens de organist was). In de jaren dat Louis en Jo samenwerkten zullen zij vast ‘twee muzikale handen op een buik’ zijn geweest. De vernieuwing van het naoorlogse repertoire kan m.a.w. óók op het conto van Jo geschreven worden. Vanwege problemen met zijn gezondheid kwam er in juni 1965 een noodgedwongen einde aan zijn verbintenis met BM en werd er met spijt afscheid genomen van een *begaafd musicus die achtereenvolgens als repetitor, waarnemend dirigent en dirigent grote verdiensten voor het koor heeft verworven* (citaat uit ‘125jaar KZBM’).

Gravureafbeelding van de door Pierre Cuypers ontworpen neogotische St. Barbarakerk in de Kath. Illustratie, jrg, 1869-1870. Met de bouw ervan (aan de Prinsenkade, schuin tegenover Haven 7) werd in 1865, het oprichtingsjaar van BM, begonnen. Vier jaar later was de bouw voltooid (zij het met slechts één van de drie geplande, op de gravure afgebeelde, torens). In 1876 werd de kerk (die pas in 1875 officieel werd ingewijd) tot kathedraal verheven. Precies 100 jaar later begon men met de sloop ervan (zie ook hfd.2 onder ‘Katholieke wortels’). Na de bevrijding van Breda zongen diverse zangers zowel bij BM als in het kerkkoor o.l.v. Jo Frijters (zie ook hfd.2 onder ‘5 oktober 1865 | Liedertafel Breda’s Mannenkoor’). Met het slopen van kerken verdwenen (in samenhang ook met de ontkerkelijking van de maatschappij) heel wat kerken, d.w.z. mannenkoren van het toneel. Dit verschijnsel wordt mede als oorzaak gezien voor de huidige ‘bloedarmoede’ van veel seculiere mannenkoren. Er vindt m.a.w. al heel lang geen ‘transfusie’ meer plaats vanuit ‘de kerk’ naar ‘de liedertafel’. Bij het ontstaan van niet-kerkelijke mannenkoren in de 19^e eeuw was dat in ‘ons katholieke zuiden’ precies het tegenovergestelde. In het boek ‘Het muziekleven in Noord-Brabant, 1770-1850’ (1982, dr. H.J. Zomerdijs) staat in het hoofdstuk *De doorbraak van de liedertafel* daarover het volgende:

In Brabant hadden de mannenkoren de wind ongetwijfeld in de zeilen. Vooreerst kon men beschikken over de aanwas uit de kerkkoren die sedert de toegestane vrijheid voor het katholieke leven een periode van bloei, althans van een ruimere activiteit tegemoet gingen. Ook het feit dat de roomse geestelijkheid het bestaan van afzonderlijke verenigingen voor mannen en vrouwen in de hand werkte () droeg het zijne bij aan het opkomende mannenkoorwezen. Tenslotte speelde het doorwerken van de sociëteits-gedachte, de echte mannenclub met zijn gezelligheid van jongens-onder-elkaar, een niet te onderschatten rol van betekenis.

Massale, dat wil zeggen uit een paar honderd zangers bestaande koren waren in de 19^e en vroege 20^e eeuw een vrij normaal verschijnsel. Na de Tweede Wereldoorlog gingen om de aangegeven redenen steeds meer mannenkoren aan ‘bloedarmoede’ lijden. Heel wat eerbiedwaardige verenigingen kwijnden daardoor langzaam weg. De coronapandemie die in recente tijden de korenwereld teisterde betekende voor bijvoorbeeld *Die Haghe Sanghers* de genadeklap. Wel volgt er op 10 juni 2023 nog een afscheidsconcert, maar per 1 januari 2024 zal het koor na 106 jaar worden opgeheven. *Die Haghe Sanghers* behoorde met BM en *Rotte’s Mannenkoor* ooit tot ‘de grote drie’ (zie bij hfd.6 onder ‘Over de grote drie en viermaal goud’). Ook het Rotterdamse koor (het op één na oudste van

Nederland) heeft het moeilijk. In tegenstelling tot hun zangbroeders uit Den Haag kozen zij niet voor opheffing, maar ging men in maart 2023 naarstig op zoek naar *jonge en oudere mannen die willen helpen bij de herstart van het koor*. Van ‘de grote drie’ is met andere woorden alleen BM dus nog springlevend. Heel uitzonderlijk trouwens dat ons koor de coronacrisis nagenoeg zonder kleerscheuren is doorgekomen. Waar andere verenigingen hun ledenaantal drastisch zagen slinken, hervatte BM haar activiteiten namelijk met ruim 90 actieve zangers. Een voorgenomen ledenwerfactie om een op voorhand gevreesd ledenverlies te compenseren werd daarom afgeblazen. Temeer daar er, mede na enkele succesvolle optredens in het najaar van ’22 en in het voorjaar van ’23, van *spontane aanwas* sprake was (en is). Ook dit mag als iets bijzonders in de huidige koorwereld worden bestempeld.

Installatie tot BM-lid van Matt van Wanrooij door voorzitter Theo Baert op 8 januari 2023 in Zaal Vianden te Ginneken/Breda. Matt is een van de nieuwe leden die na de opheffing van alle beperkende coronamaatregelen *spontaan* de weg naar Haven 7 is ingeslagen. Daar mag BM blij om zijn, want Matt beschikt over een ruime muzikale ervaring. Zo bespeelde hij meer dan 20 jaar respectievelijk een bas- en baritontrombone in een brassband; behaalde Matt de *Ha(rmonie)Fa(nfare)Bra(ssband)-diploma's A en B* en zong hij (toen hij vanwege werk gerelateerde longproblemen zijn ‘bariton’ aan de wilgen moest hangen) achtereenvolgens 5 jaar bij het gemengd shantymoor De *Havenzangers* en 10 jaar bij het mannenshantymoor *Strawberry Sailor Singers*. In de loop van 2022 maakte Matt de overstap naar BM (alwaar hij geniet van de kwaliteit en de gezelligheid van/bij het koor!). Voor de sfeer is Matt trouwens tevens lid van de *Ploeg-nootjes*, een pretentieloos (gemengd) gezelligheidskoortje dat iedere donderdagmiddag in Café Parkzicht repeteert. Dit koortje wordt geleid door Philip Terpsma die samen met Matt de BM-gelederen is komen versterken. De ‘Ploeg-nootjes’ is voortgekomen uit ‘t *Ploegeske*, een legendarische amusementsgroep met oorspronkelijk sterke BM-bandens (zie bij hfd.5 onder ‘Over Straatmuzikanten, Mussenkoor en Havenzangers’).

‘Vergrijzing’ is de grootste sluipmoordenaar voor allerhande koren. Hoewel er in onze historie in vroeger jaren sprake was van beduidend lagere gemiddelde leeftijden dan thans het geval is, heeft men het potentiële gevaar ervan al vroeg ingezien. In ledenwerfadvertenties (inclusief het aanbod van al dan niet gratis zangcursussen als ‘lokkertje’) werden de pijlen daarom specifiek gericht op *jongelieden met goeden stem, ijver en*

ambitie in den zang. Dit citaat komt uit een wer-
vend krantenartikeltje voor een cursus die in november 1918 van start zou gaan, ‘want’: *Er zijn nog zoovele jongelieden met frissche, mooie, maar ongeschoolde stemmen. Die te oefenen en te ontwikkelen en er bruikbaar stemmateriaal voor het koor uit te vormen is het doel van den cursus*.

Rondom 1918 is in BM-analen sprake van *jaarlijkse* cursussen. Tot en met welk jaar dit feitelijk het geval is geweest, is niet bekend. De draad werd echter in ieder geval weer opgepakt in 1997. Onder de kop *Koorschool* staat in het ‘Muzikaal en Bestuurlijk Testament’ van Hans Talboom het volgende besluit genotuleerd: *In samenwerking met de muziekschool ‘De Nieuwe Veste’ worden een aantal koorlessen gevolgd. Aanwas nieuwe leden. Verhogen kwaliteit eigen leden. Gratis*. De eerste paar leergangen ‘koorscholing’ werden dus (zie inleiding) gegeven door Natasja Hilverink in een van de leslokalen van de muziekschool. In oktober 2001 werd echter “in eigen huis” *weer een begin gemaakt met onze eigen introductie koorscholing, zoals voorheen werd gegeven in de Nieuwe Veste door docente Natasja Hilverink. De cursus is vooral gericht op stemvorming en zal worden verzorgd door de bekende zangpedagoge Lucie Hillen* (citaat uit het nieuwsbulletin ‘Meer Weten’, seizoen 01/02 – week 01-40). Ook in 2003 gaf Lucie, voorafgaand aan de reguliere repetitie, een uur lang ‘zangles’ gedurende een cyclus van 6 weken. Dat beviel dermate dat het toenmalig bestuur in 2005 de intentie formuleerde: *De cursus koorscholing/stemvorming indien mogelijk structureel opnemen*. Daarvan is het echter nooit gekomen. Wel is er nog sprake geweest van enkele ‘incidentele’ cursussen waarvan de laatste in 2012 werd gegeven.

Koorschool-2012 aan Haven 7 o.l.v. Lucie Hillen. Behalve het een nieuw leven inblazen van 'de koorschool' werden er ten tijde van Hans Talboom c.s. nog diverse andere initiatieven genomen om leden te werven. Zo werd op 25 maart 1986 in het gemeenschapshuis de Beemdental van de destijds nog 'prille' Haagse Beemden het eerste *wijkconcert* in de BM-historie gegeven en op dinsdag 3 dec. 1996 ging de eerste *openbare (inloop)repetitie* (op iedere eerste repetitieavond van de maand) van start. In 2009 werd dit laatste idee opnieuw van stal gehaald: *Belangstellenden kunnen vrijblijvend kennis maken met koor en dirigent op een repetitieavond, elke maandag om 19.45 uur, in het verenigingsgebouw aan Haven 7* (uit: Regio Journaal nr.5 juli/augustus 2009).

Na de cursus in 2012 verwaterden de contacten met Nieuwe Veste op scholingsgebied. Daarmee was de professionalisering van het koor overigens niet helemaal van de baan, want op voorstel van Hans de Wit gaf Vocal Coach Harjo Pasveer zowel in 2014 als 2017 een even leerzame als gemakkelijke workshop met betrekking tot zanghouding, stem- en ademtechniek. Het prilste scholingsinitiatief staat evenwel op naam van BM-mastodont Chris Knook. Chris ontwikkelde een *Basiscursus Muziekschrift* die op twee middagen in november 2022 bij elkaar opgeteld door 35 belangstellende zangers werd gevolgd.

Geconcentreerde deelnemers tijdens de door Chris aan Haven 7 gegeven lessen 'muziektheorie'. Zijn motivatie om zijn kennis ter zake te delen vinden we terug bij de inleiding op het lesmateriaal: *Zingen bij Breda's Mannenkoor (BM) is leuk en gezellig, maar het is ook een serieuze bezigheid. Als koor willen wij een zo hoog mogelijk niveau bereiken. We hebben daarvoor een professionele dirigent en pianobegeleider aangetrokken. Maar om een hoge zangkwaliteit te bereiken is dat niet genoeg. Het is belangrijk dat de zangers iets weten van het muziekschrift. Hoe lees ik de bladmuziek waarop in allerlei tekens wordt aangegeven wat en hoe ik moet zingen. Met deze cursus gaan we dat duidelijk maken.* PS. Ook in 2017 gaf Chris al eens aan 31 zangers vergelijkbare lessen in de muziektheorie. In totaal wist hij dus 66 leden te 'bereiken'. T.b.v. de laatst gegeven cursus stelde Chris een boek samen dat door Simon Keep werd gedigitaliseerd en via een beamer vertoond tijdens de bijeenkomsten. De interne scholing krijgt een vervolg, d.w.z. dat de cursus door het tandem Chris en Simon zal worden uitgebreid met instructies voor het gebruik van de digitale hulpmiddelen om thuis te kunnen oefenen.

Chris en zijn vrouw Corrie tijdens de nieuwjaarsreceptie – 2012 waarbij hij werd geëerd vanwege 40 jaar lidmaatschap en zijn inzet als vrijwilliger. Vrijwilligers zijn de spil waaromheen de vereniging draait en onder hen vind je *stille krachten* die ongezien veel werk verzetten en *drijvende krachten* die meer op de voorgrond treden. Zeker in zijn actieve periode als bestuurslid gedurende 17 jaar (zie ook bij hfd.5 onder 'Het Gevelconcert') was Chris nadrukkelijk een 'drijvende kracht' die zich altijd sterk heeft gemaakt voor het borgen en waarborgen van de BM-kernwaarde *kwaliteit*. En wat dat aangaat is hij dus inmiddels al meer dan 50 jaar (!) de spreekwoordelijk luis in de BM-pels.

1967
'Briefkaartledenwerfactie'
met als 'eyecatchers' enkele
vermaarde BM-solisten van
weleer. Vlnr: Wout Hendriks,
Bart van Heusen, Lou Kools en
Guus Thijssen sr.

KONINKLIJKE ZANGVERENIGING
BREDAS MANNENKOOR

Zingende mensen gelukkige mensen

Als drukwerk in een open envelop verzenden
Aan de KZBM. Secretariaat: Zaanmarktstraat 4 Breda

Hans de Wit: Voor kwaliteit, solidariteit en gezelligheid

Kwaliteit: “Van de vier kanjers die wij als dirigent op het oog hadden kwam hij als beste uit de bus” (citaat uit de mond van oud-voorzitter Frans Luijben in een persbericht over het aantreden van Hans de Wit | Bij de foto van Ben Kaanders: Hans geeft een toelichting bij te zingen werken tijdens het gelegenheidsconcert *Met de KBO op weg naar kerst* dat op 16-12-2019 op verzoek van de Katholieke Bond voor Ouderen in De Nobelaer te Etten – Leur werd gegeven.

In mei 2008 plaatste het toenmalige bestuur een advertentie ‘dirigent gezocht’ in onder meer het orgaan van het Gewestelijk Zangersverbond Brabant/Zeeland. Zes kandidaten solliciteerden naar de vrijgekomen betrekking. Vier daarvan werden op basis van hun curriculum vitae uitgenodigd voor het geven van een proefrepetitie waarna de selectiecommissie unaniem koos voor Hans de Wit. Vanzelfsprekend zal men daarbij vooral oog gehad hebben voor diens professionele kwaliteiten, maar met hem werd tevens een vakman met een Brabantse inslag binnengehaald aan wie je het belang van gezelligheid als keerzijde van kwaliteit niet behoeft uit te leggen. Ook wat solidariteit betreft past

Hans naadloos in de traditie van de BM-liefdadigheidsconcerten sinds 1866.

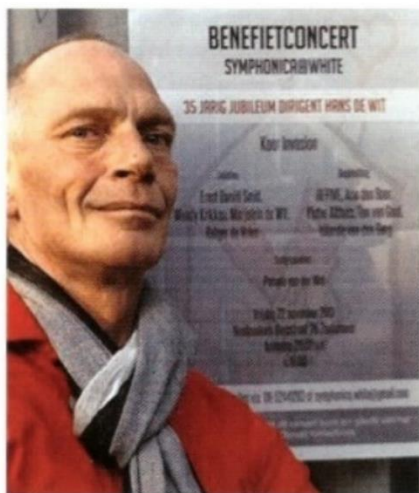
Solidariteit: Hans pro deo in actie tijdens het liefdadigheidsconcert concert *Breda Gastvrij* op 15 maart 2015 in de Grote Kerk van Breda (foto: Ben Kaanders)

Gezelligheid: Tijdens de jubileumreis t.g.v. het 150-jarig bestaan van BM liet Hans zich (bij een excursie naar het barokkasteel Schloss Moritzburg gezellig onder de arm nemen door enkele ‘barokke dames’ (foto: Hans Slockers).

Noot: De meest bekende componisten uit het tijdperk van de Barok (1600-1750) zijn ongetwijfeld Johann Sebastian Bach en George Friedrich Händel. Het allereerste barokwerk dat door toedoen van Louis Suijkerbuijk in 1952 op de BM-repertoirelijst terecht kwam, was evenwel *Dieu de gloire immense* van Antonio Caldara (1670-1736). De grote Bach komt er bij BM nogal bekaaid van af. In 1973 introduceerde Otto Deden *O Jesulein süß*. Twintig jaar later implementeerde Marcel Verhoeff het nadien vaak uitgevoerde *Ave Maria* van Bach in een bewerking van Charles Gounod. Peter Hermans zette 2 werken van Händel op het programma, t.w. *Behold, now is the acceptable time* (in 1985) en *Joy tot he world* (1991). Hans ‘volgde’ in 2010 met *Lacia chio pianga* uit de opera Rinaldo en in 2015 met *Hallelujah* uit het oratorium Messiah (waarvoor Hans zelf het arrangement voor 4-stemmig mannenkoor schreef). Beide werken behoren sindsdien tot onze ‘evergreens’.

Aan u voorgesteld: Hans de Wit

Zijn achtergrond

Hans werd op 2 maart 1960 in Willemstad geboren, is getrouwd met Marjolein en heeft twee muzikale kinderen, Luna en Daniël. Appels vallen immers nooit ver van de boom. Als kind was Hans zelf ook zeer getalenteerd. Op de muziekschool van Roosendaal slaagde hij cum laude voor het A, B en C diploma Orgel. Niet geheel en al verrassend dus dat een jury, waaronder kopstukken als Tijn van Eijck en Jaap Hillen, hem ooit de 1e prijs toekenden van het Nationaal Jeugd-Organconcours in de Grote Kerk van Breda. Hans studeerde in diverse richtingen af aan het Rotterdams Conservatorium. Dit jaar viert hij zijn 35 jarig jubileum als dirigent. Een bekwaam dirigent, naar het oordeel van Roos Pollé en zij kan het weten. Als remplaçant violist van het Rotterdams Filharmonisch orkest werkt zij namelijk regelmatig met dirigenten van wereldfaam. En Roos had aan een half uurtje repeteren genoeg om de kwaliteiten van Hans naar waarde te schatten. Meer weten over de professionele achtergrond van Hans? Zijn cv is te vinden op onze website.

Zijn koorwortels

Hans solliciteerde in juni 2008 naar de vrijgekomen plaats van dirigent bij BM. De keus voor hem was niet moeilijk, gelet op zijn brede opleiding en ervaring op het gebied van koor- en orkestdirectie. Dathijalspianist zijneigenrepetitieskon begeleiden, was mooi meegenomen. Toch is het aanvankelijk "niet altijd even gemakkelijk geweest", want "het duurt minstens 4 à 5 jaar voordat er cohesie ontstaat tussen koor en dirigent". "Je hebt je eigen identiteit, je eigen smaakbeleving en ik weiger concessies te doen aan mijn muzikaliteit". Cohesie voelde Hans voor het eerst echt tijdens het Kerstnachtconcert van 2012. En helemaal bij het afgelopen Najaarsconcert. Vanaf de inzet van het openingsnummer, Kolj Slavjen, was er "een muzikale klik" die tot aan de slotmaten tastbaar was. Hans stond dan ook bijzonder ontspannen achter zijn standaard, want "ik hoefde niet te werken" (= de maat slaan), maar "kon het koor laten ademen".

Zijn drijfveren

"Met elkaar muziek maken, daar gaat het om. Een foute noot zingen kan gebeuren, daar zijn we mensen voor, als we maar muziek maken." Dit zegt iets over de drijfveren van Hans die er zich van bewust is met amateurs te werken, "al lijkt het soms niet zo". Het werken met amateurs is een bewuste keuze, want "het is fantastisch om bij 'nul' te beginnen en te zien waar we eindigen". Met BM begon Hans na-

tuurlijk niet bij nul, maar hij is er van overtuigd dat hij het koor nog heel wat kan bijbrengen. Op gebied van ritmiek bijvoorbeeld, dat wordt bepaald door het duidelijk uitspreken van medeklinkers. "Leren luisteren naar elkaar", is een ander voorbeeld. "Ik hoor nog steeds teveel solisten in het koor. Als je je buurman niet hoort, zing je te hard." En kijken naar de dirigent, natuurlijk. "Ongelooflijk eigenlijk, hoeveel zangers er bij gekende nummers nog naar hun blad staan te staren. Daarnaast vindt Hans het zijn "professionele plicht om jong talent een kans te geven". Hij doelt niet alleen op toptalenten als Wendy Krikken en Lilian Farahani, maar eveneens op de getalenteerde leerlingen van Nieuwe Veste. Het samenwerken met professionals is voor Hans overigens ook geen enkel probleem, want "echte vakmensen doen nooit moeilijk".

Zijn uitdagingen

"Wat je ziet, heb je", merkte iemand onlangs op. Daarmee bedoelde de persoon in kwestie dat Hans een grote en zelfbewuste eigenheid uitstraalt. Hans ziet daarom geen 'beren op de weg' die een uitdaging vormen. "Ik weet wat er speelt binnen het koor, maar strikt genomen zijn dat mijn zaken niet." Van zijn hart maakt hij echter geen moordkuil en "dat wordt me niet altijd in dank afgenomen". Inderdaad, wat je ziet, heb je. En als je goed kijkt, zie je een pure mensenmens en een gedreven vakman zonder kapsones.

Aan u voorgesteld was een vaste rubriek in het voormalige kwartaalblad *Koorklanken voor leden en Vrienden van BM*. Omdat aan de achtergrond, koorwortels, drijfveren en uitdagingen van Hans in principe niets is veranderd, is op deze plaats blz.6 uit *Koorklanken*, nr.4 | December 2013 integraal weergegeven.

Met Hans stond er na de kortstondige ‘flirt’ met Sonja (zie vorig hoofdstuk) ook weer een man op de BM-bok. Welgeteld is hij de 17^e BM-dirigent vanaf 1865 tot heden. Het record wat de functie aangaat staat met 31 jaar (!) op naam van Willem Robert jr. (zie bij hoofdstuk 2 onder ‘Statuut 1895 | Zangvereniging Breda’s Mannenkoor’ en bij hoofdstuk 6 onder ‘1922 en 1923 | Plat als een scholleke’). Vanwege ernstige gezondheidsklachten of anderszins zijn er ook dirigenten geweest die slechts 1 à 3 jaar het koor hebben geleid. Het gemiddelde dienstverband bedraagt thans (2023)

8.5 jaar. Met 15 jaar (op 1 juli 2023) staat Hans inmiddels op een gedeelde 3e plaats op de dirigentenranglijst aller tijden. De aanvang van ‘periode Hans de Wit’ (2008 – heden) werd gemarkeerd met het nemen van een staatsiefoto voor de Henricuspoort op het terrein van de KMA. Gelet op de historische banden tussen ons mannenkoor en de militaire academie (zie hoofdstuk 6 ‘BM, de KMA en de hand van Umland’) werd deze foto natuurlijk niet toevallig op deze plek genomen.

Juni 2008, BM voor de Henricuspoort met uiterst rechts Hans de Wit. Naast Hans staat buitengewoon BM-lid Felice de Rijk (zie hfd.9 onder ‘Vrouwen in een mannenwereld’). De man op de linkerflank is Joep Moonen die kort na het aantreden van Hans de pianistenrol van Felice overnam. Achter hem staat Truus Frijters, de ‘omslagdame’ die op haar beurt in het kielzog van Joep haar plek veroverde in het BM-mannenwereldje. Merk op dat ook bij het aantreden van Hans BM uit niet meer dan ca. 60 zangers bestond (foto: Bert Bakx). PS. Felice overleed op 21-01-’23 op 91 jarige leeftijd.

Veel van wat de geschiedenis van BM onder leiding van Hans aangaat zal bij andere thema’s aan bod komen. Op deze plaats wijzen we alvast wel op een absoluut historisch hoogtepunt in de afgelopen 15 jaar, namelijk de viering van 150 jaar KZBM in 2015. Met tegenspoed kreeg BM (en daarmee Hans) in die periode óók te kampen. Vanwege de, eveneens als uniek historisch feit te bestempelen, coronapandemie werden immers alle kooractiviteiten gedurende zo’n anderhalf jaar noodgedwongen stilgelegd. Weliswaar geschiedde iets soortgelijks ook gedurende de Tweede Wereldoorlog, maar het opschorten van alle bedrijvigheid ten gevolge van besmettingsgevaar was nog nooit eerder voorgekomen in de koorhistorie. Zelfs niet in 1918 toen naar schatting tussen 40 à 60.000 landgenoten stierven aan de Spaans griep. Slechts een op 15 november van dat rampjaar gepland concert werd toen “noodgedwongen uitgesteld”.

Gedurende de 3 lockdowns (in totaal ca. 12 maanden) hebben de gemaskerde voorzitter Theo Baert en zijn medebestuurders zich beijverd om middels het persoonlijk afgeven van presentjes (w.o. het 1^e katern van deze geschiedschrijving) ‘de boel bij elkaar te houden’. En dat is hen per saldo dus aardig gelukt...

Wat het bijzondere jubileumjaar 2015 betrof viel Hans natuurlijk wel een beetje met z'n neus in de boter. Welke dirigent krijgt immers de kans om een jubileumconcert te mogen dirigeren ter gelegenheid van een 150e verjaardag? 'En passant' werd met dit bijzondere concert trouwens een record gebroken. Van de 1450 zitplaatsen in de Grote Zaal van het Chassé Theater waren er namelijk 1350 bezet en zo dicht tegen 'uitverkocht' had BM in de grootste zaal van dit theater nog nooit gezeten.

Voor iedereen, die actief is geweest met de zeer intensieve en langdurige voorbereiding die zo'n spektakel vergt, moet het zeer veel voldoening geven terug te kunnen kijken op zo'n geweldig en goed georganiseerd muzikaal hoogtepunt. Chapeau! (citaat Frans Wiegeraad, voorzitter van het Princenhage's Mannenkoor). De hoed ging in elk geval diep af voor de organisatorische duvelstoejager John van Dongen (over wie elders meer) en zijn kompaan Ad Wirken (zie bij hfd. 9 onder 'Kleren maken de man'). Beiden hadden zich een slag in de rondte gewerkt om van het jubileumconcert een *daverend succes* te maken. Met het oog op het bijzondere lustrumjaar zette John in 2012 eveneens een succesvolle ledenwerfactie op poten waarbij 'de 100' wederom werd aangetikt.

Hans kwam niet alleen naar 'de Haven'. In zijn kielzog volgde Joep Moonen, zijn compagnon bij het Westlands Mannenkoor. Kort na het aantreden van Hans werd Joep op diens voorspraak benoemd tot onze vaste repetitie- en concertpianist. Hans wist immers wat voor vlees hij met Joep in de kuip had en hij kende niet alleen zijn muzikale hoedanigheid, maar wist ook van het Bourgondische hout waaruit hij gesneden was. De kernwaarden *kwaliteit en gezelligheid* lagen met andere woorden ook bij Joep Moonen in goede handen. Van een knap staaltje *solidariteit* was het koor in 2008 getuige. In dat jaar reisde BM op uitnodiging van de Organisatie Vrienden van de Sint-Sulpitiuskerk af naar Diest om aldaar een mis te zingen ter nagedachtenis van prins Filips van Oranje-Nassau (zie ook bij de inleiding op hoofdstuk 1). In verband met familieomstandigheden moest Hans echter halsoverkop rechtsomkeer maken en begeleidde én dirigeerde Joep BM met succes vanachter de vleugel.

De 'Diester variant' diende ook te worden ingezet bij het Najaarsconcert op 11 oktober 2009 in het Chassétheater. toen Hans vanwege een schouderblessure onmogelijk kon dirigeren. *Wat pech doet met een koorconcert*, luidde de kop boven een bewonderend verslag in BN/DeStem over het huzarenstukje dat Joep (trouw bijgestaan door Truus Frijters) destijds verrichtte en de noodzakelijke extra concentratie die de zangers wisten op te brengen. | Bij de afbeelding rechts: In juni 2011 maakte BM een eendaags concertreisje naar Haarlem. Tot die dagtrip behoorde een rondleiding door de Middeleeuwse Grote of St. Bavokerk. Tot groot genoegen van Joep mocht hij hier het Müller-orgel (d.d. 1737/38) bespelen waarop in 1766 (om maar iemand te noemen) het toen 10-jarige wonderkind Wolfgang Amadeus Mozart hem was voorgegaan. Joep 'trakteerde' vervolgens alle aanwezigen met de welbekende Toccata en Fuga in d-moll (BWV 565) van Johan Sebastian Bach. Op 8 januari 2017 werd feestelijk afscheid genomen van Joep en Truus. Joep, die met hartproblemen kampte, overleed in juli 2021 op 77-jarige leeftijd.

Iedere dirigent moet roeien met de riemen die hij heeft. Dit spreekwoord kan zowel in verband gebracht worden met de kwaliteit van de zangers, als met zaken zoals repetitietrouw en het naleven van 'De 10 geboden voor de zanger' (zie bij de inleiding). Wat het kwalitatieve aspect aangaat heeft Hans, evenals al zijn voorgangers dat hadden, te maken met *amateurs* die voor hun plezier en ontspanning een avondje in de week komen zingen. Nou is de ene amateur de andere niet, maar het gemiddelde niveau begrenst vanzelfsprekend de mogelijkheden van elke dirigent. Desondanks legde een man als Louis Suijkerbuijk de muzikale lat hoog, want hoewel hij tijdens de jaarvergadering in december 1960 de leden bestempelde als "muzikale analfabeten", zette hij in

1958 bijvoorbeeld 'gerust' *Psalmus Hungaricus* van de Hongaarse componist Zoltán Kodály op het BM-programma. Onder meer dit (alleen al vanwege de taal) niet eenvoudige werk voor tenor, koor en orkest leverde een vlammend (aan bestuur, directeur en zangers gericht) discussiestuk op. Hierin werd betoogd dat het repertoire *niet voldoende is afgestemd op de middelmatige zangers, die het leeuwendeel uitmaken van elke amateur-zangvereniging. En de zangers krijgen voor de voeten geworpen verjaardagen van achternichten, dreigende regen, een beetje winterkou enz. te stellen boven het koorbelang, waardoor men de kracht mist normaal naar de repetitie te komen.*

Anders dan nagenoeg al zijn voorgangers behoeft Hans zich niet te beklagen over de repetitietrouw van zijn 'werkende leden'. Iedere maandagavond is het dringen geblazen aan Haven 7. Ook 'ná de rust' blijft geen stoel onbezet en bij 'onverklaarbaar' uitgedunde rijen zangers na de pauzes van concerten kan de huidige generatie zangers zich al helemaal niks meer voorstellen. Desondanks blijft er nog wel wat te wensen over. Het naleven van het 3^e gebod uit 'de 10 geboden' ('Let steeds op Uwen Directeur') bijvoorbeeld. Uit tip 4 van een hedendaagse (van het internet geplukte) versie daarvan valt op te maken dat het euvel wijdverbreid voorkomt in korenland.

De hardnekkige focus op de partituur i.p.v. op de dirigent zou de kop ingedrukt kunnen worden door werken vaker uit het hoofd te laten zingen. Dit veronderstelt evenwel dat alle zangers hun eigen partij met behulp van *NoteWorthy* of het simpelweg beluisteren van YouTube opnames *thuis* instuderen. In de praktijk is thuisstudie voor het gros van de leden evenwel een brug te ver. Kortom, aan de 10 nutteloze tips kan de volgende worden toegevoegd: **11 Bespaar je de moeite van thuisstudie. De dirigent wordt niet voor niets van jouw contributie betaald.**

Heb je het over partituren, dan heb je het over Wil Jansen. Wil is lid sinds 2009 en begon in 2013 (in overleg met Chris Knook) *NoteWorthy* met het oog op het *verbeteren/updaten van partituren en het maken van oefenbestanden, als tool om thuis te oefenen. Dit doe ik nog steeds. Door deze werkzaamheden ben ik in het muziketeam beland en heb ik korte tijd als interim voorzitter gefunctioneerd* (citaat uit zijn BM-CV). Wil is nog altijd lid van het muziketeam dat sinds 2016 wordt geleid door Berend van Rijn van Alkemade. Voor al zijn werkzaamheden verwierf Wil de titel *Zanger van het jaar – 2018*.

De geschiedenis van BM is voor een belangrijk deel tevens de geschiedenis van haar repertoire. In *1865 – 2015 | BM, door romantiek gedreven* wordt beschreven hoe BM zich ontwikkelde van een typische 19^e eeuwse *liedertafel tot een eclectisch mannenkoor* dat van alle (klassieke) stijlmarkten thuis is. Onder het muzikale bewind van Hans de Wit is BM deze veelzijdigheid bij onder meer haar traditionele najaarsconcerten steeds meer gaan benadrukken. Het motto waarmee bijvoorbeeld voor het Najaarsconcert 2011 in de pers reclame werd gemaakt, luidde niet voor niets: *Voor elk wat wils*. Het betreffende concert leverde een lovende recensie op in BN/DeStem dat aanhaakte bij eclectische

10 nutteloze tips voor de koorzanger

- 1 Zorg dat je goed gehoord wordt. Als iedereen zacht zingt brul jij het uit..., dat staat zéér beschaaft.
- 2 Luister nooit naar de dirigent, jij weet het veel beter dan hij.
- 3 Zing met je mond dicht, dat bevordert de klankkleur en geeft een slijke indruk.
- 4 Kijk overal naar, behalve naar de dirigent. Naar hem kijken alleen domme mensen.
- 5 Praat luidruchtig en doorlopend met de mensen naast je. Dat verlevendigt de repetities en verhoogt de concentratie van de dirigent.
- 6 Kom altijd te laat..., dat onderstreept je belangrijkheid.
- 7 Kijk bij het zingen zo sjagrijnig mogelijk, ongeveer als Beethoven toen hij hoorde dat hij doof zou worden.
- 8 Koor repetities zijn voor minder-begaafden, ga er dan ook bij hoge uitzondering heen. Jij kunt wel zonder.
- 9 Door oprollen, kreukten, vouwen gaan de muziekpartijen veel langer mee. Gebruik nooit een potlood want dat is schadelijk voor het papier.
- 10 Schep vooral op over je eigen prestaties en lever veel kritiek. Bazuin rond dat vroeger alles véél beter ging en dat het een gunst is dat jij erbij bent.

BM-karakter: *Dat de mannen van vele markten thuis zijn, blijkt uit de grote stijlgevoeligheid waarmee ze zich a capella laten horen in ondermeer het Cherubijnenlied en Mnogaja Ljeta van Bortnjanski.* Dimitri Bortnjanski (1751-1825) wordt beschouwd als een der grootmeesters van de Russische Romantiek. Een groter tegenstelling tussen diens muziek en die van Kurt Weill (1900-1950) is nauwelijks voor te stellen. Maar ook de vertolking van zijn 'wrange' *Berliner Requiem* (dat wil zeggen *Grosser Dankchoral* op een gedicht van Bertold Brecht daaruit) oogstte louter lof en getuigt ervan dat, in ieder geval in dit geval, zéér goed naar de directeur is gekeken...

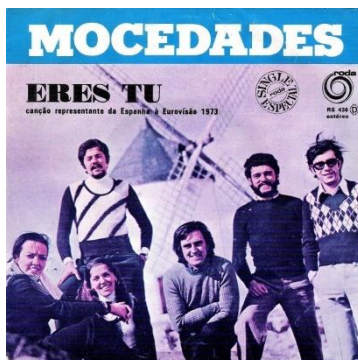
Het mannenkoor straalt ondanks de vele grijze haren een enorme vitaliteit uit en maakt meermalen indruk door de geconcentreerde precisie, een uitstekende dictie en de vaardigheid om met klankkleuren en dynamiek te spelen. Het koor klinkt prachtig in een warm samengaan in het imposante Berliner Requiem van Kurt Weill met het Trombonekwartet Nieuwe Veste. De samenklank en muzikale opvolging tussen koor en instrumentalisten zijn perfect in balans en voor het kwartet geldt dat de benaming 'koper' voor deze instrumentalisten opgewaardeerd mag worden naar 'goud'.

De twee lyrische citaten in het voorafgaande zijn ontleend aan een recensie onder de kop *Krikken stralend middelpunt Mannenkoor* van Monique Meeuwissen in BN/DeStem van 24-10-2011. Ook over de samenklank tussen Wendy en het koor liet de verslaggeefster zich lyrisch uit: *In La Vergine degli angeli uit Verdi's La Forza del Destino bieden de heren de prachtsoliste Wendy Krikken smaakvol de gelegenheid haar kwaliteiten optimaal voor het voetlicht te brengen. Hier staat werkelijk een ongekend talent, amper te geloven dat Krikken nog maar achttien lentes jong is, met een prachtige volle warme en lenige stem. Dit is een talent dat vooral vanwege haar grote muzikale interpretaties verdient door te dringen tot de grote operahuizen.* Hans zal kortom zeer in zijn nopjes zijn geweest over de wend- en leerbaarheid van het koor. "Als je je buurman niet hoort zingen, zing je te hard", was een van de eerste lessen die hij het koor voorhiel (zie ook bij: 'Wij stellen voor'). Hård zingen is volgens hem geen kunst, zacht en zuiver wel. Die les bleek geleerd dus getuige "de grote stijlgevoeligheid" bij de a capella uitgevoerde werken. Van meet af aan heeft Hans ook werk gemaakt van het duidelijk uitspreken van de 's-jes' en de 't-tjes', van het accent leggen op 'dictie' m.a.w. die bij de uitvoering van het Berliner Requiem (d.w.z. *Grosser Dankchoral* uit de 1^e acte van het betreffende werk) "uitstekend" werd bevonden. En aan zijn aansporingen om (bij deze gelegenheid) Wendy "in een muzikaal bedje te leggen" werd bovendien "smaakvol" gevolg gegeven. In 'Wij stellen voor: Hans de Wit' valt ook te lezen dat Hans het tot zijn professionele plicht rekent om jong talent een kans te geven. Onder meer Wendy Krikken (die inmiddels is uitgegroeid tot een ster aan de Opera van Dortmund) kan in dit verband als sprankelend voorbeeld dienen.

Beide in het voorafgaande genoemde liederen van Bortnjanski werden in 2010 door Hans geïntroduceerd. Dit betekende de *revival van het Slavisch repertoire* waarmee Louis Suijkerbuijk na zijn aantreden in 1952 een nieuwe weg was ingeslagen. Hans de Wit kan eveneens gerekend worden tot de *vernieuwers* van het BM-repertoire. Hij staat immers aan de wieg van de *popmuziek*. Wat de 'prelude' daarvan aangaat vond en vindt hij een pleitbezorger in de persoon van Berend van Rijn van Alkemade. Berend, sinds 2016 voorzitter van de muziekcommissie, is medeverantwoordelijk voor de keuze van te zingen werken. Volgens hem *is het opmerkelijk dat momenteel slechts ongeveer een*

procent van het BM-repertoire van 600 nummers afkomstig is uit de Moderne muziek (na 1945). Alles wat zich in de popmuziek heeft voorgedaan in de laatste 65 jaar is merkwaardig genoeg grotendeels aan BM voorbij gegaan. Dit duidt mogelijk op een grote hang naar traditie op muzikaal gebied bij het koor. Maar je kunt de revolutionaire ontwikkeling op gebied van populaire muziek niet ongestraft blijven negeren, ook niet als je BM bent.

De eerste popsong die Hans (in een door hem geschreven arrangement in 2010) bij BM introduceerde was *Eres tu* waarmee de Spaanse popgroep Mocedades een 2^e plaats veroverde op het Eurosongfestival van 1973

De geciteerde tekst is afkomstig uit *Wij zullen dóórgaan*, ofwel uit de inleiding die Berend schreef ter gelegenheid van de jubileumuitgave over de repertoiregeschiedenis 1865 – 2015 | *BM, door romantiek gedreven* (zie ook bij hfd. 2 onder ‘Door romantiek gedreven’). Vanwege zijn bespiegelingen over de toekomst van ons mannenkoor nemen we in dit hoofdstuk ook het vervolg in zijn totaliteit op:

Onderonsje tussen (vlnr): Berend van Rijn van Alkemade (lid sinds 2010; bestuurslid sinds 2016), Hans de Wit en André Telderman tijdens het Najaarsconcert op 22-10-2022 in de St. Laurentiuskerk te Ulvenhout | Foto: Ben Kaanders

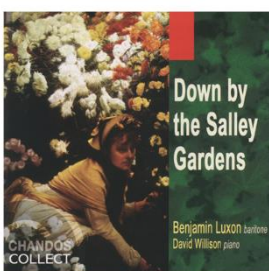
Als we het koor willen verjongen, zullen we nieuwe leden moeten gaan werven die in de jaren ‘60 en ‘80 van de 20^e eeuw voor het eerst kennis hebben gemaakt met muziek. En dat zal in de meeste gevallen popmuziek zijn geweest. Dat houdt in dat we muzikaal ver-

binding zullen moeten gaan maken met nieuwe leden en toehoorders via popsongs die ze vanaf hun jeugd kennen. Moderne muziek die we op een stijlvolle en originele BM-manier zullen vertolken. Op die manier zullen we toch weer onszelf blijven: eclectisch, want ons repertoire wordt nog meer verbreed. En romantisch, want we zullen ongetwijfeld die moderne songs kiezen waarin emotionele en symfonische kwaliteit zit, met mooie melodielijnen en harmonische zang. Tegelijkertijd zullen we overwegend blijven zingen in alle “klassieke” muziekstijlen, omdat dat bij ons hoort. En ook daar zullen we nieuw “klassiek” repertoire toe gaan voegen. De ene uitdaging voor het koor is dus in het zich eigen maken van meer moderne werken, en deze evenwichtig te integreren in de mix van stijlen die we ieder concert weer op maat aan ons publiek ten gehore zullen brengen. En de andere uitdaging is in zangtechnisch opzicht professioneler te worden, oftewel: (nog) mooier leren zingen. Want als koor word je beoordeeld op ‘wat je zingt en hoe dat klinkt’. En misschien moeten we daar nog een derde uitdaging aan toevoegen: een meer professionele presentatie naar het publiek tijdens optredens. Een beetje zanger presenteert zich tenslotte met flair, stijl, een goede lichaamshouding, een strakke opkomst en een stijlvol vertrek van het podium. Dan maak je al indruk nog voor je een noot gezongen hebt...

Popmuziek en folksongs

Heel wat door BM gezongen liederen kunnen als ‘folk music’ bestempeld worden. Tot de folk music behoren zowel de traditionele volksmuziek, als de folksongs die in pakweg de zestigste jaren van de vorige eeuw populair werden door artiesten als Bob Dylan en Joan Baez. Maar de ‘Dylan/Baez variant’ kan eigenlijk buiten beschouwing worden gelaten. Deze variatie werd vooral populair onder de studenten uit de ‘legendarische’ ‘protestgeneratie’. De ontkenende culturele revolutie had evenwel geen enkele invloed op de ontwikkeling van het BM repertoire. In 1981, een van de roerige jaren in ‘Breda Kabouterstad’ met zijn ‘Vestzaktheater De Trapes’, kwam BM althans met *Kellermeister Weinbrandied* en *Quattro Caval* op de proppen. Deze liederen sluiten natuurlijk naadloos aan bij de romantische liedertafeltraditie van het koor. Maar om dit aan het tijdsbeeld te spiegelen: In datzelfde jaar liet onze beschermheer, burgemeester Willem Merlox (voorafgaand aan het koninklijk bezoek aan Breda) preventief alle provo’s vastzetten. Daarbij werd iedereen die op straat rondliep met lang haar en een leren jack als staatsgevaarlijk aangemerkt.

Wat folksongs betreft haakt BM dus aan bij de traditionele volksmuziek. De ontwikkeling hiervan is minstens zo oud als die van de klassieke muziek. Wijzes werden honderden jaren van generatie op generatie overgeleverd. Vaak is de oorsprong onbekend en de componist dus anoniem. Vanaf den beginne heeft het koor oude en minder oude volksliederen gezongen. Dit gebeurde in vele talen: Nederlands, Duits, Frans, Engels, Italiaans, Spaans, Catalaans, Pools, Russisch, Tsjechisch, Hongaars en Jiddisch. Heel oud, en van onbekende oorsprong, zijn bijvoorbeeld: *Het was een maghet uutvercoren* (Middelieus Nederlands) en *Muntanyes del Canigó* (Catalaans). Tot de minder oude liederen, dat wil

Op een gedicht van de Ierse Nobelprijswinnaar voor de literatuur in 1923, *Séamus Heaney* (1923 - 1993)

zeggen uit het begin van de 20e eeuw, behoren ondermeer *La Montanara* en *Down by the Salley Gardens*. Deze liederen zijn (zoals veel zangstukken uit dit genre) op en top romantisch van aard.

De geschiedenis van de popular music gaat terug naar de vijftigste jaren van de 20e eeuw. Tot het karige popmuziekrepertoire van BM kunnen *Yesterday*, *Bésame Mucho* en *Eres tú* gerekend worden. Otto Deden was onze eerste dirigent die met het genre flirtte. Al in 1971 liet hij BM zijn arrangement voor mannenkoor van de toen nog prille Beatlesong *Yesterday* van het duo Lennon/McCartney uitvoeren. *Bésame Mucho* (van de Mexicaanse componiste Consuelo Velázquez) stamt eigenlijk al uit 1940 of 1941, maar werd pas vele jaren nadien populair in Europa. Het is een van de door Fred Snel gearrangeerde liederen die Peter Hermans liet

opnemen op de eerste BM CD uit 1990. De CD werd ter gelegenheid van het 125 jarig bestaan van het koor uitgegeven. Hans de Wit bewerkte *Eres tú* waarmee het Baskische sestet Mecedades voor Spanje de 2^e plaats op het Eurovisie Songfestival van 1973 bereikte. Het lied was destijds populairder dan de winnende song. En dat de melodie heeft postgevat in het muzikale geheugen van velen, bleek maar weer eens tijdens BM Gastvrij in maart 2015. De herkenning ervan golfde in la-la-la vorm door de ruimte en ‘eres tú, eres tú, eres tú’ welde massaal op uit veler kelen.

De revival van het Slavische lied

Hans de Wit (1960) werd in juni 2008 als dirigent aangetrokken. Hij studeerde o.a. koor- en orkestdirectie aan het Rotterdams Conservatorium. Behalve dirigent van BM is hij dat ook van het Westlands Mannenkoor, het Westlands Dameskoor en van het Popkoor Invasion. In 2013 werd Hans benoemd tot Ridder in de orde van Oranje Nassau. Hij ontving deze hoge onderscheiding voor zijn buitengewone verdiensten op gebied van de amateurkorenkunst.

Foto: Ben Kaanders

“De geschiedenis van vandaag wordt morgen geschreven”, aldus ‘het spreekwoordenboek’ Hoe uiteindelijk over de rol van Hans in BM-historie zal worden gedacht, is m.a.w. nog ongewis. Hans werd in elk geval aangesteld met de opdracht om *het repertoire te vernieuwen en te verbreden met behoud van de specifieke BM-kleur en daarbij passende BM-werken*. Vernieuwend zijn dus alle (overigens als ‘klassiekers’) te bestempelen popsongs, zoals bijvoorbeeld *Mull of Kintyre* (Paul McCartney), *Bridge over troubled water* (Paul Simon), *Fragile* (Sting) en *Somebody to love* (Freddie Mercury). *Verbreiding* van bestaand repertoire vond in de periode 2008 – heden (2023) vooral plaats op gebied van de volksmuziek. Oud repertoire (waaronder ‘De legende van de 12 rovers’) werd nieuw leven ingeblazen en aangevuld met bijv. *Down by the Salley Gardens* (Ierland), *My Fanwy* (Wales), *Soeliko* (Georgië), *Mijn Nederland* (Richard Hol) en de potpourri van Napolitaanse ‘folksongs’, *Concerto Italiano*. Een (hernieuwde) *popularisering* van het BM-repertoire kan m.a.w. reeds aan Hans worden toegeschreven. Wanneer we evenwel de lange lijst van al zijn bijdragen beschouwen, dan staan daar werken op uit *alle* klassieke tijdperken vanaf de Renaissance (*O Bonne Jesu* - Giovanni Pierluigi da Palestrina) t/m Modern (*Save me from bloody men* – Karl Jenkins). Een ‘eclectische’, bij BM passende, inbreng kortom. Op wat de “specifieke BM-kleur” is of zou moeten zijn, komen we elders nog wel eens terug.